

Etkin Barış Süreçleri ve Kadınların Sürece Dahil Edilmesi Hakkında Rehber

Rehberin orijinal halini, İngilizce olarak burada bulabilirsiniz: [Rehber](#)

AGİT - Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Yazarlar: Leena Avonius, Meeri-Maria Jaarva, Ulrike Schmidt, Talia Wohl

Editör: Heather Cantin

Tasarım ve dizgi: Sona Avagyan

Bu belge Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Çatışma Önleme Merkezi ve Toplumsal Cinsiyet Birimi tarafından dağıtılmak üzere düzenlenmiştir. Tüm hakları saklıdır. Bu yayının içeriği, kaynağının AGİT olduğu belirtilmek kaydıyla eğitim veya diğer ticari olmayan amaçlarla serbestçe kullanılabilir.

Teşekkür:

Yazarlar olarak bu rehberin hazırlanması sürecinde yapılan görüşmelerde deneyimlerini, görüşlerini ve uzmanlıklarını paylaşan herkese teşekkürlerimizi sunarız. Kadınların barış inşası çalışmalarını haritalandıran araştırma danışmanları Marina Cherenkova ve Britta Nicolmann’a özel teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca, taslak aşamasında değerli bilgi ve görüşlerini sağlayan bağımsız uzmanlar ve uluslararası organizasyonların temsilcileri, kadın arabulucu ağıları, yerel ve uluslararası STK'lara minnet borçluyuz.

İçindekiler

Zeminin Hazırlanması	7
Metodoloji	8
Müzakere Masasına Anlamlı ve Doğrudan Katılım	10
Arabulucular	12
Arabulucu Ekibi	14
Müzakereciler	15
Araçlar	16
Resmi Süreçler ile Gayri Resmi Barış İnisiyatifleri Arasında Bağlantı Kurmak	19
Kadınların Sivil Toplumdaki Barış Çalışmaları	20
Araçlar	23
Toplumsal Cinsiyet Perspektifi	26
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Çatışma Analizi	26
Müzakerelerde Toplumsal Cinsiyet Perspektifi	30
Araçlar	33
Ekler	35
A. Çatışma Analizinde Toplumsal Cinsiyet Perspektifi: Temel Sorular	35
B. Çatışma Konularının Toplumsal Cinsiyet Bakımından Anaakımlaştırılması: Kontrol Listesi	37
C. Toplumsal Cinsiyetin Anaakımlaştırılması Tabloları	38
Referanslar	39

Önsöz

Kadınların barış süreçlerine yeteri kadar anlamlı katılım sağlamaması şiddetli çatışmaların çözümü yönünde gerçekleştirilen küresel çalışmaların önünde büyük bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Yaklaşık 20 yıl önce BM Güvenlik Konseyinin Kadın, Barış ve Güvenlik Hakkında 1325 Sayılı kararının yürürlüğe girmesinden bu yana, devletler ve uluslararası kuruluşlar bu boşluğun doldurulması için farkındalık yaratmak için çalışmakta, kendilerinin ve diğer ilgili tarafların barış inşası sürecine dahil olmasını sağlamak yolunda çaba göstermesini teşvik etmektedir. Maalesef, kadınların barış süreçlerine anlamlı katılım sağlamasına yönelik yapılan çağrılar genellikle cevapsız kalıyor. Şu an bu sorunu ele almanın tam zamanı.

AGİT anlaşmazlık ve çatışmaların barışçıl yollarla çözümü için siyasi diyalog ve arabuluculuk faaliyetlerinde bulunma konusunda uzun bir geçmişe sahip. AGİT Katılımcı Devletlerinin çatışmaların barışçıl yollarla çözümü için müzakere, arabuluculuk, uzlaşma, tahkim ve adli çözüm araçlarına başvurması 1975 Helsinki Nihai Senedine dayanır. Kadınların çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası yeniden yapılanma süreçlerine katılmasının önemi 2004 AGİT Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Teşvik Edilmesine Yönelik Eylem Planında vurgulanmıştır. AGİT 3/11 Sayılı Bakanlar Konseyi Kararı ile birlikte, katılımcı Devletler, Teşkilatın çatışma önleme, yönetimi ve çözümü alanındaki araç ve imkanlarını kullanmaya ve geliştirmeye yönelik taahhütlerini güçlendirdiler. BM Güvenlik Konseyinin 1325 Sayılı Kararını hatırlatan bu karar, kadınların çatışmaların önlenmesi, çatışma çözümü ve barış inşasındaki önemli rolünü tekrar vurgulamıştır.

Bu taahhütler kadınların AGİT tarafından desteklenen diyalog, müzakere ve barış süreçlerine anlamlı katılımını sağlamak için bir çerçeve sunuyor. Ancak kadınların bu süreçlere *ne şekilde* dahil edileceğine dair çok daha fazla gelişme göstermemiz gerekiyor. Taahhütlerimizi daha etkin bir şekilde yerine getirebilmemiz için somut araçlara ihtiyacımız var.

Öncelikle bir an önce kadınların resmi müzakere süreçlerinde yer almaması konusunu ele almamız gerekiyor. Bu rehber toplumsal cinsiyete duyarlı diyalog ve müzakere süreçleri oluşturabilmek için gereken pratik tavsiye ve adımları içeriyor. Kadınların diyalog, müzakere ve barış süreçlerine dahil edilmesi birçok sebepten ötürü önem teşkil ediyor.

Kadınlar topluma erkeklerden daha farklı bir şekilde dahil olagelmış ve bugüne kadar müzakere masasında görüşülen temel meselelerin daha geniş bir yelpazeye yayılmasını sağlamışlardır. Daha kapsayıcı süreçler, toplumun daha geniş bir kesiminin isteklerini daha iyi bir şekilde entegre eden ve yansıtan kapsamlı anlaşmaların yapılmasına katkıda bulunabilir. Bu da bu anlaşmaların sürdürülebilirliğini artıracaktır.

Ancak kadınların müzakere masasına katılımını artırmak yeterli değil. Uzun süredir devam eden anlaşmazlıklar yalnızca üst düzey siyasi barış anlaşmalarıyla çözüme bağlanamaz. Çözüm için müzakere masasından öte, kadınlar da dahil olmak üzere tüm barış temsilcilerinin sürdürülebilir bir barış için farklı kademelerde resmi veya gayri resmi çalışmalarda bulunduğu barış sürecinin tamamına bakmak gerekir.

AGİT'in kadınların barış süreçlerine anlamlı katılımını sağlamak hedefine doğru gitmesi gereken daha çok yol var. Taahhütlerimizi yerine getirmek için atacağımız adımların ortak çabalara ve AGİT Başkanlığı, arabulucular ve katılımcı Devletler arasında mutabakata dayanması gerekiyor. Yirmi birinci yüzyılda kadınların AGİT'in kolaylaştırdığı barış süreçlerine katılım göstermemesinin meşru bir gerekçesi olamaz. Şimdi değişimin tam zamanıdır.

Thomas Greminger
AGİT Genel Sekreteri

Kavramlar ve Tanımlar

Çatışma analizi	Çatışmanın sebepleri, aktörleri ve dinamiklerinin sistematik ve yapısal bir biçimde incelenmesi ve değerlendirilmesidir.
Toplumsal Cinsiyetin Anaakımlaştırılması	Mevzuat, politika ve programlar da dahil olmak üzere planlanan tüm eylemlerin kadınlar ve erkekler için her alan ve kademedeki sonuçlarının değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin sorun ve deneyimlerini, erkek ve kadınlar arasındaki eşitsizliği sürdürmeyecek şekilde siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki tüm politika ve programların tasarımı, uygulanması, takip edilmesi ve değerlendirilmesi sürecinin ayrılmaz bir parçası haline getirme stratejisidir. Nihai hedef toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaktır.
Toplumsal cinsiyete duyarlı çatışma analizi	Toplumsal cinsiyet perspektifinin tüm analiz sürecine entegre edildiği bir çatışma analizidir. Çatışma ve barış süreçlerindeki erkek ve kadın aktörleri inceler ve toplumsal cinsiyet normlarının (toplumsal erkeklik ve kadınlık kavramlarının) çatışma durumunda ne şekilde ortaya çıktığını araştırır. Toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin sistematik bir şekilde toplanmasını ve çatışma ve barış süreçlerinin cinsiyete dayalı potansiyel etkenlerinin araştırılmasını kapsar.
Barış sürecine anlamlı katılım	Müzakerelerde etki sahibi olma kapasitesidir.
Arabulucu	Çatışmalı taraflarla çalışarak, taraflar arasındaki anlaşmazlıkların menfaatlerine uygun ve her iki tarafın da kabul edebileceği bir şekilde çözüme ulaştırılması için çalışmakla görevli tarafsız üçüncü kişilerdir. Bu rehberde AGİT arabulucusu terimi, arabuluculuk yapmak veya diyalog kurmakla görevlendirilmiş özel veya bireysel temsilciler, saha operasyonları liderleri veya AGİT Dönem Başkanı tarafından görevlendirilmiş diğer kişiler anlamına gelmektedir. Bu terim aynı zamanda diğer formatlarda koordinatör, kolaylaştırıcı veya moderatör rolünü üstlenen kişiler için de kullanılmaktadır.
Müzakereci	Müzakerelere katılan tarafların delegasyon üyeleridir. Bu rehberde müzakereci terimi aynı zamanda diğer formatlarda görüşmelere katılan kişiler için de kullanılmaktadır.
AGİT tarafından desteklenen resmi müzakere süreçleri	AGİT'in dahil olduğu, birden fazla formattan ya da diğer bir deyişle birden fazla müzakere masasından oluşan resmi müzakere süreçleri anlamına gelmektedir. Bu formatlar yapılandırılmış ikili toplantılar, çeşitli siyasi, idari veya güvenlik temsilcilerinin yer aldığı müzakereler, konuyla ilgili çalışma grupları ve olay müdahale mekanizmaları vb. şeklinde olabilir. Formatların çeşitliliği her konuya özel, çok sayıda aktörün katılım sağladığı müzakerelerin yapılmasına olanak sağlamaktadır.
AGİT Troykası	AGİT'in liderliğinin devamlılığını sağlamak amacıyla kurulmuş, mevcut, eski ve gelecek dönem başkanlıkları arasındaki işbirliği formatıdır.
Birinci Kulvar	Üst düzey siyasi ve askeri liderlerin katılım sağladığı, ateşkes, barış antlaşmaları ve diğer anlaşmalara odaklanan resmi görüşmelerdir.
İkinci Kulvar	İlişkiler kurmak ve resmi süreçleri etkileyebilecek yeni anlayışları teşvik etmek amacıyla yapılan gayri resmi diyalog ve problem çözme faaliyetleridir. İkinci kulvar faaliyetleri genellikle etki sahibi akademik ve dini aktörlerin, sivil toplum kuruluşlarının liderlerinin ve üst düzey resmi yetkililerle serbestçe iletişim kurabilecek diğer sivil toplum aktörlerinin katılımıyla yapılır. Kulvar 1.5 terimi resmi ve gayri resmi aktörlerin bir araya gelerek çatışma çözümü için birlikte çalıştığı durumları ifade etmek için kullanılır.
Üçüncü Kulvar	Düşman topluluklarda etkileşimi ve anlayışı teşvik etmek amacıyla bireyler ve özel gruplar arasında yapılan toplum düzeyinde temaslardır. Normalde tabana odaklanan üçüncü kulvar diplomasisi genellikle toplantı ve konferans düzenleme, farkındalık yaratma, medya ilgisini sağlama ve marjinal kişi ve gruplar için siyasi ve yasal savunuculuk faaliyetleri düzenlemeyi kapsar.

Kısaltmalar

DB	Dönem Başkanı (AGİT)
GAT	Güven Arttırıcı Tedbirler
GEAT	Güven ve Emniyet Arttırıcı Tedbirler
AB	Avrupa Birliği
UCG	Uluslararası Cenevre Görüşmeleri
UAYK	Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri
DKİHO	Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi
DBBT	Dönem Başkanı Bireysel Temsilcisi
KHS	Küçük ve Hafif Silahlar
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
ÜTG	Üçlü Temas Grubu
BM	Birleşmiş Milletler
BMGKK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı

Zeminin Hazırlanması

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1325 Sayılı Kararının (BMGKK 1325) alınmasından bu yana geçen 20 yıl içerisinde kadın, barış ve güvenlik normatif çerçevesi bilinir ve etki alanı geniş bir çerçeve olmuştur. Bu uluslararası hukuk ve politika çerçevesi ile birçok AGİT taahhüdü paydaşlarına, kadınların çatışma önleme, kriz yönetimi ve çatışma sonrası yeniden yapılanma süreçlerine dahil edilmemesi konusunu ele almaları için çağrıda bulunulmuştur. Yine de küresel ölçekte bakıldığında kadınlar halen AGİT süreçleri de dahil olmak üzere barış süreçlerinde yeterince temsil edilmemektedir.

Bununla birlikte, AGİT tarafından desteklenen resmi müzakere süreçlerine toplumsal cinsiyet perspektifini entegre etmeye yönelik çalışmalar büyük ölçüde eksik kalmıştır. *AGİT'te Arabuluculuk ve Diyalog Kolaylaştırma* rehberinde AGİT arabulucularının ve arabuluculuk ekiplerinin toplumsal cinsiyet perspektifini yürüttükleri arabuluculuk süreçlerine neden dahil etmeleri gerektiğine ilişkin, normatif çerçevelere uyumun sağlanmasından arabuluculuk süreçlerinin etkinliğinin ve sonuçlarının sürdürülebilirliğinin artırılmasına kadar çeşitli güçlü gerekçeler sunulmuştur.¹ Aynı şekilde AGİT *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Arabuluculuk Kılavuz Notu*², temel toplumsal cinsiyete duyarlı arabuluculuk ilkelerini ortaya koymakta ve arabuluculara rehberlik sağlamaktadır. 2017 yılında yayınlanan BM *Toplumsal Cinsiyet ve Kapsayıcı Arabuluculuk Stratejileri Rehberi*³ uluslararası, bölgesel ve ulusal seviyede toplumsal cinsiyete duyarlı arabuluculuğun geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu rehber mevcut kılavuzun üzerine inşa edilmiştir.

Bu alanda güçlü bir uluslararası çerçeve mevcut olsa da, pratikte karşılaşılan zorluklar, çakışan öncelikler ve yeteri kadar operasyonel fikrin mevcut olmaması bu çerçevenin uygulanmasına engel olmuştur. BM ve AGİT kılavuzu, barış anlaşmalarına toplumsal cinsiyete duyarlı hükümlerin dahil edilmesine yönelik öneriler sunmakta ve toplumsal cinsiyete duyarlı arabuluculuk stratejilerinin hazırlanması ve tasarlanması konusunda yol göstermektedir. Ancak AGİT'e uyarlanmış yeteri kadar somut araç bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu rehber mevcut öneri ve esasları tamamlar nitelikte, pratik ve AGİT'e özel araçlar sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının (SKA), özellikle de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği konulu SKA 5 ve Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar konulu SKA 16'nın uygulanmasına katkı sağlamaktadır.

AGİT tarafından desteklenen resmi süreçler farklı şekilde yapılandırılmış ve oluşturulmuştur. Uluslararası Cenevre Görüşmeleri 2008 Gürcistan savaşının sonuçları hakkında diyalog oluşturulmasını sağlamış, ancak çatışma çözümü için açık bir görevlendirme yapılmamıştır. Minsk süreci Dağlık-Karabağ çatışmasına barışçıl bir çözüm bulunmasına katkı sağlamıştır. Üçlü Temas Grubu ve Transdinyester uzlaşma süreci ilgili çatışmalara çözüm bulunması amacıyla kurulmuştur. Bunların her biri yapıcı müdahalelere olanak sağlamış ve taraflar arasında diyalog kurmuş olsa da, kadınların sistematik olarak bu süreçlere dahil edilmesi konusunda halen sorunlar yaşanmaktadır.

Üçlü Temas Grubu hariç AGİT tarafından desteklenen resmi müzakere süreçleri, uzun süreli ve inatçı çatışmaları ele almıştır. Çözümlememiş statü sorunlarıyla ilgili hassas tavizlerin gerekliliği gibi kendilerine has zorlukları nedeniyle uzun süreli çatışmalar genellikle uzun zamana yayılarak devam etmiş ve değişime yönelik girişimlere direnç göstermiştir. AGİT'le özellikle ilgili olan soru ise kadınların sürecin tasarımının değiştirilmesinin mümkün olmadığı veya zor olduğu uzun süreli çatışmaların ele alındığı resmi süreçlere ne şekilde dahil edileceğidir.

Yine de yalnızca kadınların sürece dahil edilmesiyle barış süreçleri daha etkin olmayacaktır. Kadınlar doğaları gereği erkeklerden daha barışçıl değildir ve tıpkı erkekler gibi siyasi bağlantıları olabilir. Kadınları yalnızca barış temsilcileri olarak görmek toplumsal cinsiyet kalıplarını destekler. Ancak, kadınların müzakere masasına anlamlı katılımını artırmak, kadınların gayri resmi kulvarlarda barış inşası faaliyetlerine bağlantılarının sağlanmasını ve müzakerelerde toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasını, çatışmaların yönetimi ve çözümüne daha çok bakış açısının getirilmesini sağlar. Yapılan çalışmalar karar alma süreçlerine katkıda bulunan sesleri çeşitlendirmenin problem çözme süreçlerini daha etkin hale getirdiğini

¹ OSCE, *Mediation Reference Guide*, pp. 13–4.

² OSCE, *Guidance Note on Gender-Responsive Mediation*.

³ UN, *Guidance on Gender and Inclusive Mediation Strategies*.

göstermiştir.⁴ Böylece, müzakere süreçlerinde toplumsal cinsiyet çeşitliliğini sağlamak, nüfusun çeşitli ihtiyaçlarının hesaba katılabilmesinden dolayı bu süreçlerin sürdürülebilirliğini güçlendirmek anlamına gelebilir.

Bu amaçla, bu rehberde açıklanan kadınların barış süreçlerine katılımı üç ana bileşenden oluşmaktadır:

- ▶ Kadınların müzakere masasına doğrudan ve anlamlı bir şekilde katılımı
- ▶ Resmi ve gayri resmi süreçlerin arasında bağlantı kurulması
- ▶ Barış süreçlerine toplumsal cinsiyet perspektiflerinin dahil edilmesi

Bu rehberde resmi süreçleri gayri resmi süreçlerden ayırmak için kulvarlar referans alınmaktadır. Kulvarlar genellikle birbirine paralel ancak birbirinden ayrı aşamalardır. Bu aşamalar arasında bilgi paylaşımı yapılır ancak bu aşamalara dahil olan aktörler veya alanlar arasında paylaşım bulunmamaktadır. Ancak barış inşası uygulamalarının geliştirilmesiyle birlikte süreçlerin kapsayıcılığını artırmak için yeni fırsatlar da ortaya çıkmıştır. Barış süreçlerinin neleri gerekli kıldığını, çatışmalardan etkilenen toplumların gelecekleri hakkında alınan kararların nerede ve kim tarafından alındığını daha geniş kapsamlı düşünmek, nüfusun daha geniş bir kesimini dahil edebilecek yeni yöntemlere ulaşmamızı sağlayabilir.

Kapsamlı barış anlaşmalarından ve bu anlaşmaların üretildiği resmi arabuluculuk süreçlerinden uzaklaşıldığı “büyük barışın sonu”⁵ hakkında çok şey söylendi. Bu hareket tek, birleşik süreçlerden uzaklaşarak çatışma çözümünün farklı yönlerini ele alan, birbirinden ayrı ancak sıralı veya paralel formatlara yönelmek şeklinde seyretti. Bu formatların sayısını artırmak, kapsayıcılığın artırılmasını da sağlayabilir. Ancak birbirinden ayrı formatlar genellikle farklı arabulucu ve kolaylaştırıcılar tarafından desteklendiği için, bu durum ayrışmalara veya uyumsuzluğa da yol açabilir. Bu soruna getirilen olası çözümler bu rehberin kapsamında olmasa da, AGİT ve diğer arabulucu aktörlerin bu konu üzerinde düşünmesi faydalı olacaktır.

Metodoloji

Bu rehber kadınların sürece daha fazla dahil edilmesi yoluyla AGİT tarafından desteklenen resmi müzakere süreçlerinin etkinliğine katkı sağlamak için üç aşamalı bir hedef izlemektedir. Rehber:

- ▶ AGİT’in resmi müzakere veya diyalog kolaylaştırma süreçlerini desteklediği yerlerde kadınların ve kadın gruplarının barış çalışmalarıyla nasıl ilişkilendiğini ve resmi ve gayri resmi süreçler arasındaki muhtemel bağlantıları,
- ▶ Kadınların bu süreçlere dahil olmasına engel olan AGİT süreci ve koşullarıyla ilgili faktörleri ve
- ▶ Kadınların anlamlı katılımını artıracak AGİT koşullarına uygun araç ve uygulamaları tanımlamayı amaçlamaktadır.

AGİT’in resmi süreçlerini desteklediği örnekler üzerinden birinci elden bilgi edinebilmek amacıyla kadınların barış çalışmalarındaki rolüne ilişkin bir içerik incelemesi yapılmıştır. Araştırmanın ilk fazında kadınların Kulvar 1.5’ten üçüncü kulvara kadar tüm düzeylerde gayri resmi inisiyatiflere katılımı ile bu inisiyatiflerin resmi süreçler üzerindeki etkisi arasındaki bağlantı değerlendirilmiştir. Araştırmanın danışmanları tarafından tüm barış inisiyatifleri haritalandırılmış ve ardından 17’si kadınlarla, 8’i erkeklerle olmak üzere toplam 25 kişiyle ayrıntılı görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelere katılan kişiler, Kulvar 1.5, 2 ve 3 inisiyatiflerine katılımlarına göre belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci fazında AGİT faal ve eski kıdemli arabulucularla (Dönem başkanının bireysel temsilcileri ve AGİT saha operasyonları liderleri) ve arabulucu ekiplerinin üyeleri ile görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca, BM ve AB gibi eş arabuluculuk kuruluşlarından kıdemli arabulucular ve ekipleriyle de görüşmeler yapılmıştır. 22 katılımcının 16’sı erkek, 6’sı kadındır. Katılımcılar arasındaki cinsiyet dengesizliği özellikle AGİT arabulucuları ve ekipleri arasındaki cinsiyet dengesizliğini yansıtmaktadır. Daha sonra araştırma sonuçları, taslak araçlar ve geliştirilen öneriler, uluslararası kuruluşların temsilcileri, kadın arabulucu ağları, yerel ve uluslararası STK’lar ve bağımsız uzmanlarla birlikte odak grup toplantılarında tartışılmıştır. Bu görüşmeler son derece değerli görüş ve önerilerin paylaşılmasını sağlamış ve sonuçların doğrulanmasına yardımcı olmuştur.

⁴ Örn., UNIDIR, *Still behind the Curve* and UNIDIR, *The Value of Diversity*.

⁵ Örn., Centre for Humanitarian Dialogue, “The End of the Big Peace?”

Bu Rehber Nasıl Kullanılır?

Bu rehber kadınların barış süreçlerine nasıl dahil olacağına dair hayata geçirilebilir teklifler içermektedir. Üç ayrı fakat birbiriyle ilintili bölümden oluşmaktadır: kadınların müzakere masasına anlamlı ve doğrudan katılımı, resmi süreçlerin ve gayri resmi barış inisiyatiflerinin birbirine bağlanması, toplumsal cinsiyet perspektifinin entegre edilmesi. Bu rehber, okuyucuların ilgili bölümlerden kendi çalışmalarlarıyla ilgili araçlara başvurduğu bir el kitabı olarak da kullanılabilir. Araçlar çeşitli önerilerden ve bu önerilerin nasıl uygulanabileceğine dair pratik tavsiyelerden oluşmaktadır. Bu araçlar şu farklı gruplar için özel olarak tasarlanmıştır: AGİT arabulucuları ve ekipleri, Başkanlık, katılımcı Devletler, AGİT sekreterliği, AGİT kurumları ve AGİT saha operasyonları.

Müzakere Masasına Anlamli ve Doğrudan Katılım

AGİT tarafından desteklenen resmi müzakere süreçleri eski bir geçmişe sahiptir. 1990'lı yılların başında kurulan en eski iki süreç (Transdinyester uzlaşma süreci ve AGİT Minsk süreci) yirmi yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Bu süreçlerin ilk yıllarında kadınların çatışma önleme, kriz yönetimi, çatışma çözümü ve çatışma sonrası rehabilitasyon alanlarındaki rolünün değerlendirilmesinin gerekliliği daha yeni kabul edilmeye başlamıştır.⁶

BM Güvenlik Konseyinin 1325 Sayılı Kararı ve destekleyici diğer kararları, toplumsal cinsiyetle ilgili AGİT taahhütlerinin kabulünü ve Bakanlar Konseyi kararlarını⁷ da göz önüne almış olan ilgili uluslararası normatif çerçeve sürekli geliştirilmeye devam etmiş olsa da, kadınların AGİT alanındaki resmi müzakere ve uzlaşma süreçlerine katılımı çok az bir artış göstermiştir.

Aynı şekilde 2008'de başlayan Uluslararası Cenevre Görüşmeleri ve 2014'te kurulan Üçlü Temas Grubu kapsamında yalnızca birkaç kadın masada bulunmuştur. Kadınların müzakere masasına doğrudan ve anlamlı katılımını sağlayacak yapısal ve kurumsal değişiklikler çok yavaş gerçekleştirilebilmiştir. İstikrarlı ve sistematik erişimden ziyade kadınların doğrudan katılımı duruma ve hangi aktörlerin sürece dahil olduğuna bağlıdır: kadınların iktidar yapılarına veya resmi aktörlere erişimi olmadığı sürece müzakere süreçlerine katılma ihtimalleri de düşük olmaktadır.

AGİT tarafından desteklenenler de dahil olmak üzere tüm resmi süreçler genellikle birden fazla formattan, diğer bir deyişle birden fazla müzakere masasından oluşmaktadır. Bu formatlar yapılandırılmış ikili toplantılar, çeşitli siyasi, idari veya güvenlik temsilcilerinin yer aldığı müzakereler, konuyla ilgili çalışma grupları ve olay müdahale mekanizmaları vb. şeklinde olabilir. Formatların çeşitliliği her konuya özel, çok sayıda aktörün katılım sağladığı müzakerelerin yapılmasına olanak sağlamakta, bu da kadınların doğrudan katılımına yönelik daha fazla seçenek yaratmaktadır.

İhtiyaç bazında veya geçici olarak davet edilebilecek uzman, danışman ve sivil toplum temsilcisinin katılımını bir kenara bıraktığımızda, erkekler ve kadınlar müzakere masasına aşağıda sıralanan üç rolle katılabilir:

- ▶ Arabulucu –bu rehber kapsamında koordinatörler, kolaylaştırıcılar ve arabulucular da bu kavrama dahildir. AGİT tarafından desteklenen süreçlerde bu rol Dönem Başkanı (DB), DB tarafından atanan özel veya bireysel temsilciler/elçiler, AGİT Genel Sekreteri, AGİT Çatışma Önleme Merkezi Direktörü, arabuluculuk veya diyalog oluşturma yetkisine sahip AGİT saha operasyonları liderleri, Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (UAYK), Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi Direktörü veya ilgili personeli, AGİT Parlamenterler Asamblesi Başkanı veya özel temsilcisi veya diğer ilgili personel ve misyon üyesi tarafından üstlenilebilir.⁸
- ▶ Arabulucunun ekibinde yer alan Danışman – bu rehber kapsamında siyasi danışmanlar ve konuyla ilgili uzmanlar, AGİT Çatışma Önleme Merkezi bünyesindeki ilgili Başkanlık personeli ve AGİT politika ve arabuluculuk destek ofisleri de bu gruba dahildir.
- ▶ Müzakereci –bu rehber kapsamında çatışmalı tarafların müzakere ekipleri ve delegasyonlarının katılımcı ve temsilcileri de bu kavrama dahildir.

⁶ Örn., 1995 Pekin Eylem Platformu kadınların çatışma önleme ve çözümü süreçlerine ve tüm düzeylerde karar alma süreçlerine daha fazla katılımı için çağrıda bulundu.

⁷ 2004 AGİT Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı kadınların kurum ve misyon başkanlıkları gibi daha üst düzey pozisyonlara aday gösterilmesini öngörmektedir. Ayrıca kadınların çatışma döngüsünün tüm aşamalarına katılımını teşvik etmektedir. MC 14/05 Sayılı Bakanlar Konseyi Kararı, katılımcı Devletlerin ve AGİT yapılarının kadınların ve kadın kuruluşlarının çatışma önleme, çatışma çözümü ve çatışma sonrası rehabilitasyon süreçlerine tam ve eşit katılımını teşvik edecek politikalar geliştirmesi yönünde çağrıda bulunmuştur. MC 3/11 Sayılı Bakanlar Konseyi Kararı kadınların çatışma önleme, çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerindeki önemli rolünü yinelemekte, sivil toplumdaki önemini tanımaktadır.

⁸ AGİT aktörleri ve spesifik araç, mekanizma ve prosedürleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: see OSCE, *Mediation Reference Guide*, p. 11.

AGİT'in Dahil Olduğu Resmi Müzakere Süreçleri

Üçlü Temas Grubu (ÜTG) Haziran 2014'te Ukrayna ve çevresindeki krizin diplomatik çözümünü kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur. Grupta Ukrayna, Rusya Federasyonu ve AGİT temsilcileri yer almaktadır. AGİT Dönem Başkanı Ukrayna ve Üçlü Temas Grubu Özel Temsilcisi de müzakere sürecini kolaylaştıran taraflardır. ÜTG'de güvenlik odaklı, siyasi, insani ve ekonomik konularla ilgilenen dört çalışma grubu yer almaktadır.

AGİT, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Gürcistan'daki Ağustos 2008 tarihli savaştan sonra kurulan **Uluslararası Cenevre Görüşmelerine** (UCG) eş başkanlık yapmıştır. AGİT Dönem Başkanı Güney Kafkasya Özel Temsilcisi ve UCG eş başkanı, güvenlik konularıyla ilgilenen UCG 1 No'lu Çalışma Grubunun eş kolaylaştırıcılarıdır. İnsani konularla ilgilenen UCG 2 No'lu Çalışma Grubunun moderatörlüğünü de yine aynı kuruluşlar yapmaktadır. Çatışma Önleme Merkezi Politika Destek Servisi Direktörü Yardımcıları genellikle AGİT eş moderatörü olarak görev yapmaktadır. DB Özel Temsilcisi aynı zamanda Avrupa Birliği İzleme Misyonu (ABİM) Başkanıyla birlikte Ergneti'deki (Güney Osetya örneğinde) Olay Önleme ve Müdahale Mekanizması (OÖMM) toplantılarının eş kolaylaştırıcısıdır. Bu toplantılar bölgedeki nüfusun günlük yaşamını etkileyen güvenlikle ilgili ve insani konuları ele almaktadır. Gali'deki (Abhaz örneğinde) benzer bir mekanizma ise BM ve ABİM tarafından kolaylaştırılmaktadır.

Transdinyester uzlaşma süreci çatışmayı tüm yönleriyle, kapsamlı, barışçıl ve kalıcı bir siyasi uzlaşma yoluyla çözmeyi, Moldova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü Moldova'nın uluslararası olarak tanınmış sınırları içerisindeki Transdinyester'in özel durumunu da göz önünde bulundurarak konsolide etmeyi amaçlamaktadır. Müzakereler üç kademede yürütülmektedir: 5+2 formatı (Transdinyester Uzlaşma Süreci Görüşmeleri Çerçevesinde Siyasi Konuların Kalıcı Müzakeresi), baş müzakerecilerin 1+1 toplantıları ve çok sayıda konuyla ilgili uzmanın çalışma grupları (halihazırda 13 adet). AGİT Dönem Başkanı Transdinyester Uzlaşma Süreci Özel Temsilcisi ve AGİT Moldova Misyonu da önemli bir rol oynamakta, Misyonun görev ve yetkisi uyarınca yerelde müzakere sürecini kolaylaştırmaktadır.

AGİT Minsk Süreci, Dağlık-Karabağ çatışmasına barışçıl bir çözüm bulunmasına katkı sağlamaktadır. Sürecin ana bileşenleri AGİT Minsk Grup Eş Başkanları, AGİT Minsk Müzakere Sürecinde Ele Alınan Çatışma Hakkında AGİT Dönem Başkanı Bireysel Temsilcisi (DBBT) ve Üst Düzey Planlama Grubudur (ÜDPG). DBBT, Dağlık-Karabağ çatışmasıyla ilgili konularda Dönem Başkanının temsilcisi ve yardımcısı olarak hareket etmektedir. DBBT tüm faaliyetlerinde DB'ye, DB üzerinden ise Minsk Grubu ve eş başkanlarına bağlıdır. Güven artırıcı ve insani tedbirlerin alınmasında taraflara yardımcı olur. ÜDPG çatışma bölgesindeki muhtemel barış koruma operasyonları hakkında DB'ye bilgi vermekle görevlidir. Halihazırda Fransa, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri başkanlığındaki Budapeşte Zirvesi (1994), AGİT Minsk Grubu adına müzakereleri yönetmek amacıyla Eş Başkanlık tarafından kurulmuştur.

Arabulucular

1992 ila 2017 yılları arasında kadınların dünya genelindeki önemli barış süreçlerindeki rolünün analizinden, kadınların yalnızca baş arabulucuların %3'ünü, tanık ve imzacıların %3'ünü ve müzakerecilerin ise %9'unu teşkil ettiği görülmüştür.⁹ Kadınların liderlik pozisyonlarında bulunmadığı AGİT tarafından desteklenen resmi müzakere süreçlerinde de görülmektedir. Araştırmaya göre AGİT kadınları bu dört resmi süreçteki arabuluculuk, kolaylaştırıcılık veya moderatörlük pozisyonlarına neredeyse hiç davet etmemektedir. 52 özel ve bireysel temsilci/elçi, çalışma grubu koordinatörü ve eş başkan arasından yalnızca biri kadın olup, ÜTG kapsamında Dönem Başkanı Ukrayna Özel Temsilcisi olarak görev yapmaktadır. Buna ek olarak bir kadın insani konularla ilgili UCG 2 No'lu Çalışma Grubunun eş moderatörü olarak AGİT'i temsil etmektedir. Eş arabuluculuk kuruluşlarından bir kadın BM UCG Eş Başkanı olarak, bir kadın ise UCG 2 No'lu Çalışma Grubu AB Eş Moderatörü olarak görev yapmıştır. Transdinyester Uzlaşma Süreci çerçevesinde müzakere sürecini kolaylaştırmakla görevli AGİT Moldova Misyonuna kurulduğu günden bu yana başkanlık yapan 14 kişiden yalnızca biri kadındır.

AGİT Dönem Başkanı AGİT bölgesindeki çatışmaların önlenmesi, yönetilmesi ve çözülmesine yönelik faaliyetlerin liderliğini yapmaktadır. Dönem Başkanı, bir yıllık görev yetkisi ile AGİT tarafından desteklenen süreçlerle ilgili olarak çatışmalarla ilgilenecek özel/bireysel temsilciler atayabilir. Gelecek Dönem Başkanı göreve geldiğinde yeni temsilciler atanabilir veya mevcut temsilcilerin görevleri uzatılabilir. Çoğunlukla Dönem Başkanı özel/bireysel temsilcisi, üst düzey siyasi ve diplomatik kariyerleri olan, AGİT'le önceden deneyimi bulunan veya ele alınacak konularla ilgili özel uzmanlıklara sahip Başkanlığın bulunduğu ülke vatandaşlarıdır.

Yapılan son araştırmaya göre tüm dünyadaki büyükelçilerin %85'i erkektir.¹⁰ İstatistikler 57 AGİT Katılımcısı Devlet arasında farklılık gösteriyor olsa da, resmi müzakere süreçlerinde kadınların liderlik pozisyonlarına getirilmesi konusundaki sorunlara işaret etmektedir. AGİT alanında üst düzey siyasi ve diplomatik kariyerleri olan kadınlar bulunduğu için, bu kadınların çatışma çözümü alanında lider pozisyonlara getirilmesinin önündeki engelleri tanımlamak ve ortadan kaldırmak amacıyla daha fazla araştırma yapılmalıdır. Özellikle diplomatik ve siyasi alanda kadınların katılımını artırmak için gerekli yapısal ve kurumsal değişiklikleri sağlamak uzun süreli bir çaba gerektirecektir. Öte yandan kadınlar barış inşası çalışmalarına önemli ölçüde dahil olmuş, geleneksel diplomatik ve siyasi alanın dışında özel arabuluculuk deneyimi elde etmişlerdir. Henüz değerlendirilmemiş bu kaynaklar da liderlik rolleri için göz önünde bulundurulabilir. Çoğu dışişleri bakanlıkları tarafından kurulan ve desteklenen kadın arabulucu ağları uygun kadın arabulucuların tespit edilmesine yardımcı olabilir.

Algılar

AGİT tarafından desteklenen resmi süreçlerde yalnızca birkaç kadın yer aldığı için, bu roldeki kadınların nasıl algılandığı konusu kadınların avantajları ve karşılaşılabilecekleri spesifik zorluklarla birlikte değerlendirilmelidir. Katılımcıların bazıları kadınların çoğunlukla "erkek egemen" alanlarda saygı görmesinin zor olduğunu ve bu durumun da kadınları müzakereleri yönetmeleri sırasında dezavantajlı konuma koyduğunu düşünmektedir. Bazıları ise kadın arabulucuların kendilerini erkeklerden daha çok ispat etmek zorunda olduğunu ve bu kadınların erkeklerden daha sert bir şekilde yargılandıklarını düşünmektedir. Ancak bazı katılımcılar kadın arabulucuların odadaki dinamikleri değiştirebildiğini, taraflar arasında daha saygılı bir etkileşim sağladıklarını gözlemlemiştir.

Aynı zamanda, AGİT arabulucularının ve arabulucu ekip üyelerinin çalışmaları, özellikle sürecin ilk zamanlarında ve yoğun müzakere dönemlerinde uzun seyahat sürelerinin ve çalışma saatlerinin norm olduğu, çok zaman isteyen ve yoğun emek gerektiren çalışmalardır. Bazı katılımcılar özellikle kadınların özel hayatlarıyla çatışma çözümü kariyerleri arasında bir seçim yapmak zorunda kaldığını düşünmektedir.

⁹ BM Kadın Biriminden alınan veriler, bkz.: Council on Foreign Relations, "Women's Participation in Peace Processes."

¹⁰ Aggestam, Karin, and Ann Towns, "The Gender Turn in Diplomacy," p. 9.

Kadınlar bugüne kadar çatışmalı taraflarla güvene dayalı ilişkiler kurabildiklerini göstermiştir. Kadınların müzakere masasında arabulucu pozisyonunda bulunması ortamdaki buzları da kırabiliyor. Kimileri bazı durumlarda kadınların arabulucular olarak saygı görmediğini söylese de benim deneyimim bu yönde olmamıştır. Tabi ki kadınlar kendilerini ispat etmek zorunda kalıyor ve erkeklerden daha sert bir biçimde yargılanıyorlar. Ancak konu müzakerecinin anlayışı değil, arabulucunun profesyonelliğidir. Bu bakımdan mevcut konuya dair yakından bilgiye sahip olmak, bağlamı anlayabilmek, seyahatler yaparak çatışmalardan etkilenen halkları ziyaret etmek ve sivil toplumla ilişkileri beslemek için zaman ayırmak oldukça faydalıdır.

Kadın müzakereciler aynı zamanda masaya başka bir perspektif de getiriyor. Örneğin pazarlara erişim veya bombalanmış doğumevinin yeniden inşa edilmesi ihtiyacı gibi günlük yaşama dair konular hakkında bilgi vererek bu konuları önceliğe alıyorlar.

Kadınlara kariyerlerini geliştirebilmeleri ve arabuluculuk süreçlerine liderlik etmek için gereken uzmanlığı elde edebilecekleri pozisyonlara erişebilmeleri için fırsat tanınmalıdır. AGİT bu konudaki çalışmalara katkıda bulunabilir. Kadınların doğru pozisyonlara getirilmelerinin teşvik edilmesi ve bu konuda mahcup bir tavır alınmaması önemlidir.

Rasa Ostrauskaite

UCG 2 No'lu Çalışma Grubu eski eş moderatörü ve ÜTG Siyasi Konularla İlgili Çalışma Grubu Koordinatörü eski siyasi danışmanı

Arabulucu Ekibi

AGİT arabulucuları genellikle işleri gereği müzakereler üzerinde arabulucular veya müzakerecilerle kıyasla daha dolaylı etkileri bulunan siyasi danışmanlardan oluşan bir ekipten destek almaktadır. Danışmanlar Başkanlık veya katılımcı Devletler tarafından seçilir. Ancak danışmanların seçilmesine yönelik standart bir süreç belirlenmediği için AGİT'in cinsiyet eşitliğini sağlaması zor olabilir.

Arabulucu ekibindeki danışman sayısı ve dağılımı değişiklik göstermektedir. Çekirdek danışman kadrosu, Başkanlık ve/veya genellikle arabulucuları desteklemek için kendi ülkelerinin vatandaşlarını görevlendiren dışişleri bakanlıklarının danışmanları üzerine eklemeye yapılarak belirlenmektedir. Bazı süreçlerde Çatışma Önleme Merkezi personeli ve ilgili saha operasyonları arabulucu ekibine dahil edilmektedir. Ekip üyelerinin esnek dağılımı ve sürekli yeni özel temsilcilerin görevlendirilmesi nedeniyle, AGİT tarafından desteklenen tüm süreçler için kesin danışman sayısını belirlemek mümkün değildir. Ancak genel olarak AGİT arabulucu ekipleri büyük ölçüde erkeklerden meydana gelmektedir.

Arabulucu ekipleri arabuluculuk süreçlerine dair bilgi, spesifik yerel bağlam ve dil bilgisi, müzakere ve siyasi analiz becerileri, bölgesel konularla ilgili uzmanlık ve mevcut anlayışları kavrayabilme gibi becerilere sahip olmalıdır. Bazı süreçlerde askeri veya mali konularda uzmanlık gibi spesifik teknik bilgilere sahip olunması da gerekmektedir.¹¹ Bu uzmanlıklar tek başına kadınların dışarıda bırakılmasına neden olmasa da, hem güvenlik sektöründe deneyim hem de Rusça bilgisi gibi spesifik teknik bilgilere ihtiyaç duyulması durumunda kadın adaylardan oluşan havuz küçük olmakta ve bu da bu rollere uygun yetkinliğe sahip kadınların tespitini zorlaştırmaktadır.

Yine de arabulucu ekiplerinde gerekli uzmanlığa sahip nitelikli kadınlar mevcuttur. Bu nedenle AGİT arabulucu ekiplerine neden daha yüksek oranda erkek danışman getirildiğini tespit etmek için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Bu süre zarfında hedefe yönelik geçici görevlendirmeler veya AGİT arabulucuları, Başkanlık ve destekleyen katılımcı Devletler arasındaki işbirliği sonucu yapılan görevlendirmeler yoluyla kadın danışmanların sayısı artış gösterebilir. Bu şekilde yapılacak işbirlikleri ile, süreç tasarımı, hukuki veya mali konularla ilgili uzmanlık gerektiren durumlarda arabulucunun süreç boyunca kalıcı ve geçici uzmanlara erişimi de sağlanacaktır.

Kadın danışman sayısının artırılması kadınların doğrudan katılımını artırmanın kolay bir yolu gibi görünebilir. Ancak bu kendi başına yetersiz bir tedbirdir. Zira, siyasi danışmanların müzakereler üzerindeki etkisi her zaman arabulucu ve müzakereci tarafların etkisinden daha zayıf olacaktır.

Algılar

Kadın danışmanların kadın arabulucuların karşılaştığı zorluklardan daha az etkilendiği algısı mevcut. AGİT arabulucularının danışmanlarıyla güvene dayalı ilişkiler kurabilmesi bu danışmanlar kadın da olsa erkek de olsa son derece önemlidir. Bazı katılımcılar, kadın danışmanların başta bölgedeki kadınlar ve sivil toplum olmak üzere çatışmalardan etkilenen toplumlarla kurduğu iyi ilişkilerden söz etmiştir. Kadınlar aynı zamanda başta tutuklu ve hükümlüler olmak üzere “herkesin kalbini ve zihnini” açabilen kişiler olarak görülmektedir. Fakat bu özellikler sadece cinsiyete dayandırılmaz.

¹¹ Arabulucu ekiplerindeki uzmanlıklarla ilgili daha fazla bilgi için bkz.: OSCE, *Mediation Reference Guide*, p. 31.

Müzakereciler

AGİT tarafından desteklenen süreçlerde kadınlar müzakerelere ve resmi görüşmelere delegasyon üyeleri olarak katılım sağlamaktadır. Kadınlar nadiren bu delegasyonlara başkanlık etmektedir. Ancak bazı istisnalar da bulunmaktadır. Örneğin Transdinyester uzlaşma sürecinde kadınlar, her iki tarafta da farklı zamanlarda baş müzakereci pozisyonunda bulunmuştur. Fakat bunun yerine kadınlar çoğunlukla konuşma veya karar alma yerine not alma gibi yardımcı pozisyonlarda yer almaktadır. Çoğu AGİT arabulucusu için müzakereye katılan tarafların kota uygulamasını istemek kadın müzakereci sayısını artırmada iyi bir yöntem değildir. Bazı arabulucular, AGİT arabulucu ekibinin kendisi örnek teşkil etmemesine rağmen müzakereye katılan taraflardan cinsiyet dengelerini iyileştirmelerini istemesinin yarattığı tuhaf durumdan söz etmiştir. Bu kişilere göre kadınların çatışma çözümü çalışmalarında lider pozisyonlarda yer almaması, kadın ve erkeklerin rollerine dair daha geniş ve toplumsal bir tartışmada ele alınmalıdır.

Ayrıca, kadınlar güvenlik odaklı ve siyasi konulardan ziyade insani, ekonomik ve sosyal konularla ilgili görüşmelere katılma eğilimi göstermektedir. İlk olarak ateşkesin görüşüldüğü, sonrasında siyasi uzlaşmayla ilgili müzakerelerin yapıldığı geleneksel süreçler kadınların sürece dahil olması açısından avantajlı değildir. Çoğu durumda ateşkesler silahlı gruplar tarafından müzakere edilmekte ve ateşkes arabuluculuk sürecine katılacak delegasyon üyelerinin askeri uzmanlığa sahip olması beklenmektedir. İncelenen dört örnekte kadınlar bu pozisyonda nadiren yer alabilmişlerdir. Ancak bazı AGİT arabulucuları siyasiler, diplomatlar ve güvenlik uzmanları gibi sivillerin de güvenlik konusundaki müzakerelere dahil edilmesinin tüm görüşmelere fayda sağlayacağını, askeri mantığa sivil hususları getirerek odanın atmosferini değiştirebileceğini düşünmektedir. Havuzu sivilleri de içerecek şekilde genişletmek yalnızca sürece daha farklı bakış açılarının getirilmesini değil aynı zamanda kadınların katılımına yönelik daha fazla fırsat yaratılmasını da sağlayacaktır. Ancak sivil gruplar belli kalıp yargıların tekrar edilmesinin önüne geçmek adına sadece kadınlardan oluşmamalıdır. Ayrıca sivil katılımcıların güvenliğini temin etmek için gereken özen de gösterilmelidir.

Güvenlik konuları, müzakerelerin tüm diğer konuları gibi, kadınları ve erkekleri benzer şekilde ilgilendirmektedir. Ayrıca daha fazla bakış açısının değerlendirilebilmesi için toplumu bir bütün olarak ele alacak bir temsiliyete ihtiyaç bulunmaktadır. Çatışmalardan etkilenen nüfusun katılımıyla düzenlenen istişareler, ateşkesle ilgili perspektifler de dahil olmak üzere tüm eksik bakış açılarının sürece dahil edilebilmesine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda kadınların müzakere masasına anlamlı katılımının gerekliliği konusunda müzakerecilerle yapılacak görüşmeler de başlatılmalıdır.

Algılar

AGİT'in resmi süreçleri desteklediği çoğu örnekte, kadınların ev içinde erkeklerin ise kamusal alanda var olduğu geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri halen sürüyor. Bu durum müzakerelerde cinsiyete yönelik önyargılı davranış ve ifadelerin neden yaygın olduğunu da açıklıyor. Müzakereci delegasyonlardaki kadınlar, özellikle de genç kadınlar, kendilerinden yaşça büyük erkekler tarafından iyice incelenmekte ve hatta küçük görülmektedir. Bazı zamanlarda kadın müzakereciler konuşurken görmezden gelinmektedir. Bazı zamanlarda ise kadın müzakerecilere saldırmak için cinsiyetçi bir dil kullanılmaktadır. Kadın müzakereciler cinsiyetçi basmakalıp birçok etiketin yanında "sinir bozucu kadınlar" olarak etiketlenmektedir. Bu durum kadınların erkekler için olumsuz kabul edilmeyen özelliklerinin, diğer bir deyişle siyasi gündem ve temsiliyetlerinin olmasının önyargıyla karşılandığını göstermektedir. Buna rağmen arabuluculardan biri kadın müzakerecilerin varlığının kadınlara yönelik tavırda değişim yarattığını ve müzakere masası etrafındaki kişisel ilişkileri iyiye götürdüğünü gözlemlemiştir.

Araçlar

AGİT arabulucuları için:

- **Uzmanlık ve cinsiyet bakımından dengeli arabulucu ekipleri oluşturun:**
 - Danışmanlar görevlendirilirken arabulucu, Başkanlık ve destekleyici Devletler arasındaki yakın işbirliği cinsiyet dengesini ve arabulucu ekibinin erişebileceği uzmanlıkların kapsamını geliştirmeye yardımcı olur.
 - Uygun adaylar belirlenirken kadınların yerel, ulusal ve uluslararası arabuluculuk alanlarındaki bilgilerine göre kadın arabulucu ağlarından destek alınabilir.
 - Arabulucu ekiplerini genişletme yoluna gitmeden toplumsal cinsiyet uzmanlığının artırılması amacıyla özel temsilciler ve arabuluculuk danışmanlarına yönelik eğitim ve dersler verilmesi için gereken kurum içi AGİT kapasitesi mevcuttur.
- **Müzakere delegasyonlarıyla kapsayıcılık konusunu görüşün:**
 - Kadınların sürece anlamlı katılımının müzakere delegasyonlarıyla görüşülmesi cinsiyet bakımından daha dengeli delegasyonların oluşturulması için bir itici güç sağlayabilir.
 - Sivillerin (siyasiler, diplomatlar veya güvenlik uzmanları) ateşkes müzakerelerine dahil edilmesi görüşmelere yeni bir ivme kazandırırken kadınların katılımına yönelik daha fazla fırsat sağlayabilir. Ancak, odadaki siviller sadece kadınlardan ibaret olmamalıdır. Ayrıca katılımcıların tehlikeye maruz kalmaması için gereken özen de gösterilmelidir.
- **Odadaki toplumsal cinsiyet dinamiklerinin farkında olun ve aşağıdakilere dikkat ederek tüm katılımcıların samimi katılımını teşvik edin:**
 - Ayrımcı dil ve davranışlara tolerans gösterilmeyeceğinin temel kural olduğunu belirtin,
 - Katılımcıların odadaki herkese saygıyla yaklaşmasını teşvik edin,
 - Kadın ve erkeklerin girişimlerine eşit şekilde yanıt verin.

Başkanlık ve katılımcı Devletler için:

- **Kadınlar arasından kriz ve çatışmalarla ilgilenecek özel temsilciler seçin:**
 - Başkanlığın çatışma önleme, yönetimi ve çözümü konularında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini sağlama taahhüdü kadın özel temsilci sayısını artırmaya yardımcı olacaktır.
 - Yeni özel temsilcilerin görevlendirilmesi hakkında ilk istişareler gibi daha standart bir sürecin olması, uygun kadın adayların belirlenmesini kolaylaştıracaktır.
 - Troyka ve Genel Sekreter arasındaki mevcut toplantı çerçevesi gelecek Başkanlık ile yetki süresinin uzatılması veya yeni özel temsilcilerin seçilmesi konusunda zamanında görüşmeler yapılması için kullanılabilir.
 - Çatışma Önleme Merkezinin Arabuluculuk Destek Ekibi gelecek başkanlıklara AGİT arabulucuları için gerekli beceriler ve uzmanlıklar konusunda tavsiye vermektedir.
 - Üst düzey arabuluculuk pozisyonları için aday havuzunun diplomatik ve siyasi alanın da dışına çıkacak şekilde genişletilmesi kayda değer arabuluculuk ve diyalog oluşturma deneyimine sahip nitelikli profesyonellerin belirlenmesine yardımcı olacaktır. Kadın arabulucu ağları da uygun adayların belirlenmesine destek olabilir.
- **Kadınların arabulucu ekiplerinde görevlendirilmesinin önündeki ulusal düzeydeki engelleri tespit edin ve ele alın:**
 - Ulusal sistemler içerisindeki kadın ve erkeklerin mesleki kariyerlerini etkileyen toplumsal cinsiyete özgü zorlukları belirlemek, kadınların arabulucu ekiplerinde görevlendirilmesinin önündeki engelleri ele almayı mümkün kılacaktır.

- **Müzakere delegasyonlarında anlamlı pozisyonlarda daha fazla kadın olmasını sağlayın:**
 - Masaya doğrudan katılım sağlaması gereken kişileri belirleyin. Ayrıca kadınların çatışma sürecinde geleneksel rollerin dışında da işlevlerinin olabileceğini hesaba katın.
- **Kadın güvenlik uzmanlarının sayısını artırın:**
 - Kadınların güvenlik alanındaki temsilini artırmak için daha fazla fırsat oluşturmak, arabuluculuk görevlerine getirilebilecek kadın güvenlik uzmanı havuzunun genişlemesini sağlayacaktır. Buna iyi bir örnek olarak Birleşmiş Milletler Silahsızlanma İşleri Ofisi ile ortak AGİT Barış ve Güvenlik Bursu girişimi gösterilebilir.

AGİT Sekreterliği İçin:

- **Kadınları AGİT Sekreterliğindeki arabuluculukla ilgili pozisyonlarda göreve getirin:**
 - Bazı AGİT Sekreterliği pozisyonları müzakere süreçlerine doğrudan katılım gerektirmektedir. Kadınların bu pozisyonlara daha sık seçilmesi kadınların arabulucu, kolaylaştırıcı veya danışman olarak sürece katılma ihtimalini artıracaktır.

Güven Artırıcı Tedbirler

Güven artırıcı tedbirler (GAT) çatışmalı tarafların barış sürecinde şeffaflığı artırma ve güven oluşturma amacıyla aldığı tedbirlerdir. Bunlar askeri alan dışında genellikle siyasi, ekonomik, çevresel, toplumsal ve kültürel tedbirler olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı türden GAT'ler birbirlerini destekleyecek şekilde kullanılabilir ve bu tedbirler arasındaki çizgi genellikle esnekler. AGİT bu tedbirleri askeri alanda güven ve emniyet artırıcı tedbirler (GEAT) olarak ifade etmektedir. GEAT'ler genellikle çatışmalı taraflarca saldırıya karşı korkuyu azaltmak ve ateşkese yönelik müzakerelerde güven artırma yolundaki ilk adımı atmak amacıyla alınan tedbirlerdir. Asgari miktarda güven, çatışma çözümü için zemin hazırlamaya yardımcı olur. Birinci kulvar GAT'leri, ikinci kulvar diyalogları ve diğer sivil toplum GAT'leri de bu şekilde müzakere öncesi süreçten müzakerelere geçişte ve müzakere sürecinde de güven artırmada kullanılabilir.

GAT'lerin tasarımı ve uygulanması sürecine farklı geçmişlere ve altyapılara sahip katılımcıların dahil edilmesi bu tedbirlerin başarısını artırabilir; ancak bu çeşitliliğin en baştan sağlanması zor olacağı için katılımın genişletilmesine yönelik çalışmalar bu tedbirler uygulanmaya başlar başlamaz yoğunlaştırılmalıdır.¹² Kadınların GAT ve GEAT'lerin planlanması ve uygulanması aşamalarına dahil olması, daha önce güven artırma faaliyetlerine hiç katılmamış aktörler arasındaki tedbirler gibi yeni türden tedbirlerin oluşturulmasına yardımcı olacaktır. Kadınların sürece dahil olması aynı zamanda resmi süreçlerle kadınların sahadaki çalışmaları arasında bir bağlantı oluşturabilir ve kadınlar tarafından yönetilen girişimler de resmi barış süreçlerine fayda sağlayacak GAT işlevi görebilir. Buna örnek olarak sınırlar ve temas hatları arasında iletişim ve ticaret, sosyal ve kültürel faaliyetler ve insani etkileşimler gösterilebilir. GAT ve GEAT planlama, önceliklendirme ve uygulama aşamalarına da toplumsal cinsiyet analizi dahil edilerek bunların kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkileri tespit edilmelidir.

¹² OSCE, *Guide on Non-military Confidence-Building Measures*.

Resmi Süreçler ile Gayrı Resmi Barış İnisiyatifleri Arasında Bağlantı Kurmak

Bu rehber kapsamında yapılan araştırmada, kadınların sivil toplum çalışmalarının AGİT tarafından desteklenen resmi müzakere süreçlerini ne şekilde etkilediğine dair üç ana yapısal etmen tespit edilmiştir:

- 1) **Toplumsal etmenler** – toplumda süregelen toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıpları, kadınların toplumdaki konumunu etkileyen açık veya örtük ataerkil yapılar ve bunların kamusal hayatta oynadığı roller.
- 2) **Kurumsal etmenler** – sivil toplum ve sivil toplum ile resmi kurumlar arasındaki işbirliği.
- 3) **Süreçle ilgili etmenler** – resmi süreç düzeni ve kadın inisiyatiflerinin bu süreçle bağlantı kurmak için kullandığı stratejiler.

Toplumsal ve kurumsal etmenler çoğunlukla birbirine bağlı olsa da, her üç etmen de gayrı resmi barış inisiyatiflerinin çalışmalarının resmi barış süreçleriyle bağlantısının sağlanmasına engel olmada birbirlerini desteklemektedir. Resmi ve gayrı resmi güç yapılarının erkek egemen olduğu toplumlarda yapısal etmenler genellikle kadınların kamusal ve siyasi hayatta anlamlı rol oynamasını sağlayacak fırsatları kısıtlamaktadır. Bu kısıtlamalar aynı zamanda kadınların resmi müzakere süreçlerine katılmasını engelleyerek kadınların çabalarını sivil topluma yöneltmesine yol açmaktadır.

Bu rehber için yapılan araştırma, kadın veya erkekler tarafından yönetilmesine bakılmaksızın gayrı resmi barış inisiyatifleri ile AGİT tarafından desteklenen resmi süreçler arasındaki bağlantıların halen zayıf olduğunu ve Kulvar 1.5'ten üçüncü kulvara ilerlendikçe bu bağlantıların azaldığını ortaya koymaktadır. Bu da daha fazla toplum bazında barış inşası inisiyatifi oldukça birinci kulvar süreçlerinde daha az etkileşim olacağı anlamına gelmektedir. Bu nedenle kadınlar genellikle çatışma önlemeye ve barış inşasına yönelik sivil toplum inisiyatiflerinde temsil ediliyor olsa da resmi müzakereler üzerinde etkileri sınırlıdır.

İncelenen örneklerde çalışan kadın barış inşacıları resmi barış süreçlerine katılabilmeleri için müzakere becerileri gibi konularda eğitime ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bu kısıtlamaları kadınların kendisinin mi, başkalarının mı yoksa her iki tarafın da mı getirdiği sorusu halen cevap bulmamıştır. Ayrıca kadınların bu becerilere ihtiyaç duyması gerçeğinin, özgüven gibi resmi müzakerelere katılım sağlamak için gerekli görülen başka özelliklerin de göstergesi olup olmadığının daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Yapılan diğer çalışmalara göre kadınlar kendilerini güçsüz kılmakta, diğer bir deyişle siyasi alanda çalışabilmek için sahip oldukları niteliklerini değersiz görmektedir.¹³

Ancak, çatışmalara barışçıl bir çözüm bulmaya kendilerini adanmış olsalar da, bu rehber kapsamında görüşülen çoğu kadın AGİT tarafından desteklenen resmi süreçlere daha fazla katılım göstermeyi gerekli bulmamıştır. Bu kadınlar insani değerler üzerinden motivasyon bulmuş, sonrasında ise yavaş yavaş barış inşası çalışmalarına katılmışlardır. Kariyerlerine doktor veya psikolog olarak başlayan bazı kadınlar çatışma mağdurlarının çektiği sıkıntıyı en aza indirmeyi amaçlamıştır. Bazıları ise insani konuları “öteki tarafla” görüştükleri için alternatif bakış açıları kazanmış, böylece durumu öteki tarafın gözünden de değerlendirebildikleri için diyalog oluşturma inisiyatiflerinde yer almaya yönelmişlerdir. Bu kadınların çoğu, kısa bir zaman zarfında elle tutulur sonuçlar elde edebilmenin önemini vurgulamış, bunun resmi süreçlerde mümkün olmadığını düşündüklerini ifade etmiştir.

Bunun yanı sıra, çatışmalardan etkilenen toplumların resmi süreçleri ne şekilde algıladığı da kadın barış inşacıları gibi sivil toplum aktörlerini motive etmede veya itmede önemli bir rol oynamaktadır. Nüfusun genelinin resmi süreçleri olumsuz gördüğü örneklerde sivil toplum aktörleri süreçten uzak durmak isteyebilir. Bu bakımdan, iletişim stratejileri sürece meşruiyet kazandırmak, daha yaygın bir aidiyet oluşturmak ve sürdürülebilir barışa elverişli bir ortam yaratabilmek adına paha biçilemez bir araçtır. Hem medya üzerinden hem de diğer şekillerde beklenti ve algıları yönetmek, resmi süreçler etrafında dengeli ve siyasallaştırılmamış bir anlatım oluşturmaya yardımcı olur. Özellikle uzun süreli çatışmalarda, toplumun geliştireceği ve destekleyeceği bir barış vizyonu mevcutsa sivil toplumun barış inşası ve diyalog süreçlerine sistematik, kalıcı ve yapıcı katılımı son derece önemlidir.

¹³ Örn., Kvinna till Kvinna, Listen to Her.

Kadınların Sivil Toplumdaki Barış Çalışmaları

AGİT'in araştırmasına göre kadınların Ukrayna'daki çalışmaları üçüncü kulvar faaliyetlerine yoğunlaştığı, kulvar 1.5 ve ikinci kulvar inisiyatifleri üzerinde ise daha az etkili oldukları ortaya çıkmıştır. Aynı bulgular diğer çalışmalarda da elde edilmiştir.¹⁴ Temas hattının ötesine geçebilen yalnızca birkaç resmi inisiyatif tespit edilmiş olsa da, her iki tarafta da kadınlar küçük ölçekli taban inisiyatiflerinde önemli bir rol oynamıştır. Buna örnek olarak temas hattı ötesine insani yardım götürülmesi ve devlet kontrolü altında olmayan alanlardaki çocuklarla ilgili belgelendirme sorunlarının çözümü konusunda yapılan müzakereler gösterilebilir. Ayrıca bazı kadınlar yerel ateşkesler, kayıp kişilerin aranması ve çatışma mağdurlarına yardım sağlanması konularını müzakere etmek üzere karar alıcılarla gizli görüşmeler yapmıştır.¹⁵

Dağlık-Karabağ çatışması örneğinde kadınlar gayrı resmi inisiyatifleri yürütmüş ancak resmi müzakerelere sınırlı katılım sağlamıştır. İkinci ve üçüncü kulvar faaliyetlerinde kadınlar bireyler ile sivil toplum temsilcileri arasında doğrudan toplantılar yapılmasını sağlamıştır. Çoğu sivil toplum katılımcısı birinci kulvara yeterince erişimin olmadığını, bu kulvarın Minsk Grubu Eş Başkanlarıyla veya müzakere ekibi üyeleriyle görüşme imkanının pek olmadığı bir format olduğunu düşünmüştür. Buna rağmen bazı sivil toplum inisiyatifleri resmi aktörlere mesaj gönderebilmiş ve eş başkanlık ekipleriyle bilgi alışverişinde bulunabilmiştir.

AGİT'in Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester bölgesinde yaptığı araştırmada, yalnızca birkaç tane kadın arabuluculuk ve barış inşası inisiyatifinin veya etki sahibi kadının birinci kulvar faaliyetlerine katıldığı tespit edilmiştir. Birçok katılımcı, çatışma hattı boyunca çalışmalar yürüten STK'lar da dahil olmak üzere Moldova ve Transdinyester bölgesindeki tüm STK'ların "erkek egemen" olduğunu belirtmiştir. Kadınların resmi süreçler üzerindeki sınırlı etkisi (resmi formatlara dahil olan az sayıda kadın hariç) uluslararası STK'lar tarafından yürütülen kulvar 1.5 inisiyatiflerinin az sayıda olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, Moldova ve Transdinyester bölgesinden farklı geçmiş ve deneyimlere sahip kadınları çatışmayla ilgili konuları görüşmek üzere bir araya getiren birkaç gayrı resmi süreç bulunmaktadır. Bu süreçlerden birine eski kıdemli Moldova milletvekili de dahil olmuştur. Bir diğer süreçte ise Transdinyester bölgesinden katılımcılarla birlikte diyalog inisiyatifleri oluşturmuş, farklı Moldova şehirlerinin eski valileri olarak görev yapmış üç kadın yer almaktadır.

İnisiyatiflerin daha ziyade Gürcüler ile Abhazlar arasındaki diyalog üzerine yoğunlaştığı ancak Güney Osetyalılarla pek ilgilenmediği Gürcistan örneğinde ise çoğu sivil toplum örgütü kadınlar tarafından yönetilmektedir. Barış inşası alanında faaliyet gösterenler de dahil olmak üzere bu inisiyatifler çoğunlukla ikinci ve üçüncü kulvar süreçlerinde hayata geçirilmektedir. Ancak kadın ve erkekler arasında kötü bir denge kurmuş bazı süreçler, sivil toplum ve hükümet temsilcilerinin kişisel olarak katılımıyla kulvar 1.5 sürecinde de faaliyet göstermektedir. Bazen UCG Eş Başkanlarının ekip üyeleri ve müzakere katılımcıları gayrı resmi olarak kulvar 1.5 görüşmelerine de davet edilmektedir. Yakın zamanda UCG Eş Başkanları bölgeyi ziyaret ederken kadın örgütleriyle daha sistematik bir şekilde bir araya gelmeye başlamıştır. Bu görüşmelerde UCG'ye mesaj iletebilmekte ve kadınların resmi süreçlere belli bir erişiminin olması sağlanmaktadır.

Algılar

Gayrı resmi barış süreçlerine dahil olan kadınlar ya resmi süreçleri etkileyecek yollara sahip olmuyor ya da böyle bir bağlantıya ihtiyaç duyduklarını düşünmüyorlar. Bazıları gayrı resmi kanallara ve müzakerecilerle kişisel temaslara güvenerek hareket edebiliyor. Bazıları ise kamuoyu açıklamaları veya doğrudan arabulucu ekibiyle yapılan görüşmeler aracılığıyla resmi süreçlere mesajlarını iletebiliyor. Bazı arabulucu ekibi üyeleri inisiyatif olarak düzenli temaslarda bulunmuş veya kendilerini sahada daha ulaşılabilir kılmıştır. Bazı resmi süreçler ise kadın sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere sivil toplumla bağlantı kurmak için çeşitli mekanizmalar oluşturmuştur.

Çeşitli temaslar ve bağlantılar mevcut olsa da, katılımcılar bunlardan tam olarak memnun değil. Bazı arabulucular sivil toplum tarafından gündeme getirilen konuların süreçle ilgili olmadığını veya kendilerinin tek taraflı olarak bilgi vermelerinin beklendiğini düşünmektedir. Özellikle çatışma yönetiminin ilk aşamalarında sivil toplumla istişarede bulunmayı her zaman bir gereklilik olarak görmediklerini belirtmektedir. Toplumun daha geniş bir kesimiyle temas kurulmasının ve toplumsal

¹⁴ Örn., Mediation and Dialogue Research Center, "Understanding Dialogue in Ukraine."

¹⁵ OSCE, "Thematic Report: Gender Dimensions of SMM Monitoring."

cinsiyet hususlarının sonraki aşamalarda, örneğin anlaşmaların uygulanmasına ilişkin görüşmeler sırasında ele alınmasının daha uygun olduğunu düşünmektedir. Öte yandan, sivil toplum katılımcıları da müzakerelerin durumunu bilmeden veya verdikleri bilgiye dair herhangi bir geri dönüş almadan fikir bildirmelerinin beklendiğini düşünmektedir.

Arabulucu ekibi üyesi çoğu katılımcı sivil toplum aktörlerinin ve inisiyatiflerinin becerikliliklerini ve resmi süreçlerde ne şekilde ilerleneceğine dair bilgilendirme ve ilham verme kabiliyetlerini vurgulamıştır. Bazı arabulucular sivil toplum aktörlerini barış süreçlerinde teknik konuların ötesine bakmaları ve toplumun siyasi, sosyoekonomik ve kültürel alanlarında uygulanacak modelleri tasarlamalarından dolayı takdir ettiğini belirtmiştir. Ancak sivil toplum aktörleri ve inisiyatifleriyle anlamlı bir diyalog kurarken güven oluşturmak için zamana ve kaynağa ihtiyaç vardır. Bu nedenle uzun gayri resmi toplantılar, görüşmeler ve diğer çalışmaların bu ilişkileri beslemesi, bir yandan da sivil toplum aktörlerinin riske maruz kalmamasının sağlanması gerekmektedir. Çatışma alanlarında sınırlı zaman geçirebildikleri için bazı arabulucu ekipleri sivil toplumla güvene dayalı bağlantılar kurmanın veya irtibat ağlarını genişletmelerinin zor olduğunu düşünmektedir.

Arabulucu ekiplerinin karşısındaki asıl sorun sivil toplumun resmi süreçlerin amaçlarına en iyi hangi şekilde katkıda bulunabileceğini ve mevcut sürecin kapsayıcılığının nasıl artırılabilirliğini tespit etmektir. Bu bakımdan saha operasyonları ve uluslararası arabuluculuk kuruluşları sivil toplum ve resmi süreçlerde yer alan arabulucular arasındaki iletişim platformlarını destekleyebilir.

Kadınlar farklı topluluklar arasında ve toplumun genelindeki dinamiklerde, tavırlarda ve gerilimlerde meydana gelecek değişiklikleri fark edebilecek kadar iyi bir konumda yer almaktadır. Kadınların sivil toplumdaki rolü çatışmalardan etkilenen toplumlarda artış gösteriyor olsa da, kadınların erken uyarı ve erken müdahale gibi üzere çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerine katkıları halen sınırlıdır ve pek görünür değildir.

Altta yatan sosyolojik, kültürel ve tarihi faktörlerin çatışmaları şekillendirdiği gerçeği yaygın olarak kabul görmekte ve daha iyi anlaşılmaktadır. Kadınların katılımını artırmak bu yapısal etmenlerin daha iyi anlaşılmasını ve sivil halkı ilgilendiren konuların siyasi süreçlere daha iyi şekilde entegre edilebilmesini sağlayacaktır.

Toplumsal rollerinden dolayı kadınlar yalnızca sürece farklı yaşam deneyimleri ve bilgi getirmekle kalmıyor aynı zamanda süreci daha kapsayıcı ve insanların ihtiyaçlarını daha iyi yansıtacak hale getiriyor. Kadınlar sürece katılarak müzakere süreçlerine kendi siyasi görüşlerini de katmış oluyor. Ancak kadınların barışın tesisi ve desteklenmesi çalışmalarına katılımını kayda değer derecede artıracak gayri resmi ve resmi süreçler arasındaki bağlantı halen eksik. Kadınlar çatışma çözümü süreçlerinde aktif rol oynamalıdır. AGİT çatışmaların ne şekilde çözümleneceğine dair kadınların sesini duyuracak bir platform olma gücüne sahip.

Ertuğrul Apakan

ÜTG Güvenlik Konuları Çalışma Grubu Eski Koordinatörü ve AGİT Ukrayna Özel Gözlem Misyonu Eski Baş Gözlemcisi

Araçlar

AGİT arabulucuları için:

- **Gayri resmi barış inisiyatifleri ile AGİT tarafından desteklenen müzakere süreçleri arasındaki bağlantıları kurun ve sistematik hale getirin:**
 - Sivil toplumla hem arabulucu ekibi hem de sivil toplum için makul ve faydalı olacak bir uzun dönem istişare süreci oluşturun.
 - Sivil toplumla ve kadın örgütleriyle doğrudan etkileşim kurulabilecek uygun bir platform oluşturun veya oluşturulmasını destekleyin. Bu platformlar online olarak da kurulabilir.
 - Görüşülen konulara farklı bakış açıları getirebilecek ve sürece dair önerilerde bulunabilecek kadın danışma kurulları kurmayı düşünün. Bu kurulun kadınların masaya anlamlı katılımını artırmak için gösterilen çabaları destekler nitelikte olmasını sağlayın.
- **Resmi süreç için bir iletişim stratejisi (ve medya stratejisi) geliştirin:**
 - AGİT imkanlarını kullanarak bir iletişim stratejisinin geliştirilmesi için gereken uzmanlığı temin edin.
 - Bu stratejide sivil toplum tarafından yapılan barış inşası çalışmalarını öne çıkararak çatışma çözümü çalışmalarına katkılarını tanıyın.

AGİT Sekreterliği, kurumlar ve saha operasyonları için:

- **AGİT arabulucularını sivil toplum barış inşası inisiyatifleriyle temaslarında destekleyin:**
 - Barış inşası çalışmaları yürüten sivil toplum aktörlerinin haritasını çıkarın ve arabulucuların bu aktörlerle temas kurmasını ve sürdürmesini destekleyin.
 - Sivil toplumu resmi süreçlerde mutabakatta ve bu süreçlere uygun bilgi ve görüş sağlamaları konusunda destekleyin. Bu destek fon sağlama, lojistik destek veya kapasite geliştirme biçiminde olabilir ve uluslararası arabuluculuk kuruluşlarıyla ortak olarak sağlanabilir.
 - Resmi süreçlerle ilgili geri bildirim elde etmek için sivil toplum gruplarıyla müzakere edilen belli konular üzerinde odak grup tartışmaları düzenleyin.

Sivil Toplumla İstişare Mekanizmaları

Resmi barış süreçleri tasarlanırken kadın danışma kurulları da dahil olmak üzere sivil toplumla istişare mekanizmaları oluşturulmasına da özen gösterilmelidir. Kadın danışma kurullarıyla yapılacak istişarelerin kadınların resmi süreçlere dair görüşlerinin alınması için iyi bir yöntem olduğu bilinmektedir. Kadın danışma kurulları kadınların sesinin resmi barış süreçlerine taşınması için yenilikçi bir yöntem olsa da, kadınların bilgi ve görüşlerinin yalnızca istişarelerle sınırlı kalması riski de bulunmaktadır. Kadınların arabulucular ve müzakereciler olarak doğrudan katılımını sağlamak için gerekli özen gösterilmelidir. Bu nedenle istişare mekanizmaları kadınların masaya anlamlı katılımını artırma çalışmalarını destekler nitelikte olmalıdır.

Suriye’deki Kadın Danışma Kurulu

Suriye krizi baş gösterdikten sonra 2016 yılında Suriye Özel Elçisi Suriye’de bir kadın danışma kurulu kurarak kadınların müzakerelere daha fazla katılım sağlamasına yönelik çağrılara kısmen cevap vermiş oldu. Kurul BM tarafından yürütülen müzakerelerde üçüncü taraf gözlemcileri olarak katılım sağlayan 12 kadın sivil toplum aktöründen meydana gelmektedir. Tüm müzakerelerde kurul, Suriye Özel Elçisi ile istişarede bulunup görüşülen konulara toplumsal cinsiyet perspektifi getirmekte ve önerilerde bulunmaktadır. Kurul üyeleri farklı siyasi, dini ve etnik geçmişe sahip olan, hem Suriye hükümetini destekleyen hem de muhalif kadınlardan meydana gelmektedir.¹⁶

Kolombiya’daki Kamuoyu Görüşünü Alma Mekanizması

Kolombiya çatışmasını çözmek için daha kapsayıcı bir yaklaşım getirmek amacıyla müzakereci taraflar kamuoyunun görüşünün alınması için bir mekanizma oluşturmuş ve vatandaşların görüşlerini paylaşacağı bir web sitesi kurmuştur. Kamuoyundan binlerce öneri alınmış, bu da resmi barış sürecinin sivil toplumdan alınan bilgi ve görüşlerle birlikte genişletilmesini sağlamıştır. Müzakerecilerin daha anlamlı oturumlar hazırlayabilmeleri için sivil toplum kuruluşlarının da ne şekilde katılım sağlayacakları hakkında görüşleri alınmıştır.¹⁷

¹⁶ Örn, Women’s Network for Change, “Women’s Participation in the Syrian Peace Process” and Council on Foreign Relations, “Women’s Participation in Peace Processes, Syria.”

¹⁷ Örn, Nylander, Dag, Rita Sandberg and Idun Tvedt, “Designing Peace.”

Yalnızca barış müzakerelerindeki kadınların sayısının artırılmasına odaklanmak yeterli değildir. Onun yerine, tüm kadınlar toplumsal cinsiyet perspektifine sahip olmadığı ve tüm erkekler de bu perspektiften yoksun olmadığı için barış süreçlerine toplumsal cinsiyet perspektifinin getirilmesine odaklanmak gerekmektedir. Süreçteki herkesin kapsayıcılık konusunun farkında olması ve sürece toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi için gerekli adımları atması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasının en etkili yolu sorumluluğun paylaşılmasıdır. Bu nedenle arabulucu ekiplerine bir toplumsal cinsiyet uzmanı eklemekten ziyade, eğitim ve rehberlik yoluyla tüm ekibin toplumsal cinsiyet uzmanlığını artırmak daha iyi bir strateji olacaktır.

AGİT Moldova Misyonundaki ekibim çatışma analizine ve müzakere edilen konulara bir toplumsal cinsiyet perspektifi getirmek için kendi kapasitesini geliştirdi. Bu yaklaşım ekibe yeni fikirler geliştirmesinde ve üzerinde çalıştığımız uzun süreli çatışmaya yenilikçi yaklaşımlar getirmesinde yardımcı oldu.

Claus Neukirch

AGİT Moldova Misyonu Başkanı ve Transdinyester uzlaşma süreci AGİT arabulucusu

Toplumsal Cinsiyet Perspektifi

AGİT Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Teşvik Edilmesi Konulu 2004 Yılı Eylem Planında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama stratejisi olarak toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması taahhüdünde bulunmuştur.¹⁸ Eylem Planında toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması, AGİT'in çatışma önleme ve çözümü de dahil tüm çalışmalarında uygulanacak ortak faaliyet olarak belirtilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesinin tüm katılımcı Devletler, DB, Genel Sekreter ve AGİT kurum başkanları ile saha operasyonları başkanlarının ortak sorumluluğu olduğu vurgulanmıştır.

Bu rehber kapsamında yapılan araştırmaya göre AGİT tarafından desteklenen resmi müzakere süreçlerine toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi zayıf kalmıştır. Katılımcılar bu zayıflığı teyit etmiş ve toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırıldığı müzakere süreçleri için yeni yol ve yöntemler bulunması gerektiğini kabul etmiştir. Rehber AGİT tarafından desteklenen resmi müzakere süreçlerinde toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırmayı desteklemenin iki yolu olduğunu tespit etmiştir: toplumsal cinsiyete duyarlı çatışma analizi ve müzakere edilen konulara toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Çatışma Analizi

Çatışma analizi, çatışmanın sebepleri, dinamikleri ve aktörlerini daha iyi anlamaya yardımcı olması sebebiyle AGİT'in çatışma döngüsü araçlarının temel bileşenlerinden biridir. Aynı zamanda çatışmaların barışçıl çözümü için strateji geliştirmenin başlangıç noktasıdır. AGİT Çatışma Önleme Merkezi tarafından geliştirilen çatışma analizi araçları tüm AGİT arabulucuları ve ekiplerinin erişimine açıktır. Bu araçlar çatışma analizi metodolojisini ve doğru uygulamaları açıklamakta, toplumsal cinsiyet perspektifinin sürece dahil edilmesi gerekliliği belirtmektedir.

Çatışma analizinde toplumsal cinsiyet perspektifinin olmaması veya zayıf olması, çatışmalarla ilgili olay ve gelişmelere verilmesi gereken yeterli yanıtların belirlenmesine ve muhtemel barış etmenleri ve fırsatlarının tanınmasına engel olabilir. Toplumsal cinsiyet perspektifi çatışma analizi aşamasında dahil edilmese, bu perspektif büyük olasılıkla resmi müzakerelerde de göz ardı edilecektir.

AGİT arabulucu ekiplerinde çatışma analizi yapılmasıyla ilgili standart bir uygulama yok gibi görünse de, çoğu arabulucu ve danışman *retreat* toplantıları sırasında odak görüşmeler aracılığıyla çatışma analizlerini hazırladıklarını ve güncellediklerini belirtmiştir. Bazen arabuluculukla ilgili görev ve yetkileri olan AGİT saha operasyonları, arabulucu ekiplerinin çatışma analizlerine katkıda bulunmaktadır. Benzer şekilde toplumsal cinsiyet perspektifi de çatışma analizlerine sistematik veya kurumsal bir şekilde dahil edilmemekte ve sürece dahil olan bireylerin ilgi ve çalışmalarına bağlı kalmaktadır.

Bu rehber kapsamında yapılan araştırmada toplumsal cinsiyet perspektifinin çatışma analizine dahil edilmesine yönelik yapılan çalışmalara birkaç örnek tespit edilmiştir. En az bir süreçte, çatışma analizi değerlendirilirken ve güncellenirken toplumsal cinsiyet kontrol listesi hazırlanmıştır. Bazı arabulucu danışmanları kendi kurumlarına ve çatışmalardan etkilenen topluluklardaki kimi paydaşlara çatışmanın kadın ve erkekler üzerindeki spesifik etkilerine dair bilgi toplamalarını tavsiye etmiştir.

Bu rehberde çatışma analizi araçları kapsamlı bir şekilde incelenmemektedir. Bunun yerine rehberde çatışma analizinin bazı temel yanlarının toplumsal cinsiyet bakımından anaakımlaştırılabildiği gösterilmiştir. Çatışma analizinin en önemli bileşenlerinden biri aktör ve paydaş haritasının çıkarılmasıdır. Çatışmanın aktörleri bireyler veya grup, kuruluş ve devletlerin temsilcileri oldukları gibi kadın veya erkeklerdir. Zaman zaman dile getirilen bir argümana göre "silahlı çatışmalara neden olanlar ve bu çatışmalara girenler erkeklerdir, bu yüzden toplumsal cinsiyet perspektifine sahip değillerdir." Ancak bu mantık kadınların çatışmalardaki rolünü (barış temsilcisi veya savaşçı) hiçe sayar ve çatışmaların kadınlar ve kız çocuklarının hayatları üzerindeki etkisini görmezden gelir.

¹⁸ BM Pekin Eylem Planında toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesindeki en önemli küresel stratejilerden biri olarak kabul edilmiştir.

Ayrıntılı istatistiklerden ziyade kaba tahminlere dayanarak hazırlanmış olsa dahi, toplumsal cinsiyete duyarlı aktör haritaları kadınların çatışma çözümü süreçlerinin dışında tutulmasını veya marjinalleştirilmesini görünür kılabilir. Aynı zamanda arabulucu ekibinin çatışmalı tarafların temsilcilerinin tüm grup adına konuşup konuşmadığını tespit etmesine yardımcı olabilir. Örneğin silahlı grupların erkek komutanları kadın savaşçıların veya destekleyici roller üstlenen kadınların (lojistik veya sağlık hizmetleri gibi) ihtiyaçlarını görmezden geliyor olabilir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı haritalama aynı zamanda kadın gruplarının çatışmalı taraflardan hangisine yakın olduğunu da gösterebilir. Bu gruplar çatışmalı taraflardan birini desteklemek için kamusal eylem başlatabilir veya belli bir grubun müzakere masasındaki konumunu etkileyebilir. Ayrıca, arabulucular çatışma alanında aktif olan bazı kadınların resmi müzakerelere dahil olmakla pek ilgilenmediğini de unutmamalıdır. Arabulucuların bu durumun neden böyle olduğunu anlaması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet körü aktör haritalama

Toplumsal cinsiyete duyarlı aktör haritalama

Erkekler

Kadınlar

Toplumsal cinsiyet körü ve toplumsal cinsiyete duyarlı aktör haritalama arasındaki farklar

Çatışma analizinin bir diğer önemli bileşeni de çatışma profilinin tanımlanması ve incelenmesidir. Ne, nerede, kim, neden ve ne zaman gibi temel sorular, cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerle cevaplandırılarak veya kadın ve erkeklerin toplumdaki farklı rollerine dikkat çekerek “cinsiyetlendirilebilir”. Çatışmaların sebepleri ve dinamikleri de toplumsal cinsiyet perspektifinden incelenmelidir. Toplumsal cinsiyet temelli şiddetin çatışmaların tırmanışını nasıl tetiklediği veya zorla silahlı gruplara alınan genç yetişkin erkeklerin ve erkek çocuklarının gerilimi nasıl tırmandırdığı gibi hususlara dikkat çeken erken uyarı sistemlerinde toplumsal cinsiyet göstergelerine örnekler bulunabilir.¹⁹

Çatışma analizi, yapısal ve yakın çatışma sebeplerini ve belirtilerini toplumsal cinsiyet yönünden incelemelidir. Örneğin sistematik insan hakları ve kadın hakları ihlalleri kadına karşı şiddete yol açmakla kalmıyor aynı zamanda kadınların elinden siyasi ve kamusal hayata katılmasına yönelik fırsatların alınmasına da yol açıyor. Aynı şekilde topraklarla ilgili çıkan bir çatışmada sivil halkın hareketi kısıtlanıyorsa, bu durumda kadınların, erkeklerin, kız ve erkek çocuklarının farklı şekillerde etkilenip etkilenmediği sorulmalıdır. Askeri kontrol noktaları varsa kız çocuklarının güvenlik riskinden dolayı eğitim almasına engel olunuyor mu? Genç erkeklerin hareket özgürlüğü kısıtlanmışsa, bu durum silahlı gruplara zorla alınmalarından dolayı mı? Öğretmenler veya sağlık personeli çatışmalardan etkilenmişse, etkilenenler kadın mı erkek mi? Çatışmaların sosyal etkileri kadın ve erkekler üzerinde farklı mı?

Arabulucu ekipleri bir durumu analiz ederken aynı zamanda bilgilerinin kaynağına eleştirel bir biçimde yaklaşmalı ve bu bilgilerin ne derece toplumsal cinsiyete duyarlı olduğunu değerlendirmelidir. Örneğin medya kaynakları kadınları ve kız çocuklarını sadece mağdurlar olarak gösterebilir ve cinsel şiddet vakalarını toplumda tepki uyandırmak için paylaşabilir. Önyargıları ve yanlış bilgileri tespit edememenin, toplumsal cinsiyet kalıplarının güçlendirilmesine veya yanlış temellere dayanan çatışma analizlerinin geliştirilmesine yol açacak olumsuz sonuçları olabilir.

Çatışma analizi devamlı bir süreçtir. Tüm bulgular sürekli güncel tutulmalı, çatışmalardan etkilenen toplumlardaki çeşitli aktör ve paydaşlarla yapılacak düzenli ve kapsamlı istişareler sonucu revize edilmelidir. Çatışmalardan etkilenen bölgeleri ziyaret ederken arabulucu ekipleri, sosyal olarak dezavantajlı gruplar da dahil olmak üzere nüfusun farklı kesimleriyle bir araya gelmeye ve görüşmeye gayret etmelidir. Kadınlar çatışmaların yerel nüfusun günlük yaşamını ne şekilde etkilediğine dair, örneğin çatışmaların pazar ve okulları nasıl etkilediğine dair, daha fazla ve farklı bilgiler verebilir. Çoğu çatışma örneğinde anneler kayıp kızları ve oğulları hakkında bilgi almak ve tutukluların serbest bırakılmasının yollarını aramak için harekete geçmiştir.

İyi tasarlanmış ve katılımcı bir çatışma analizi çok zaman almayacaktır ve sonuçları farklı grupların çatışmanın sebepleri ve dinamiklerini nasıl algıladığının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Aynı kişilerle uzun bir süre boyunca temas kurmak da sürece olan güvenin artmasını ve katılımcıların aidiyet hissetmesini sağlayacaktır.²⁰

¹⁹ Konuyla ilgili başlangıç niteliğinde bir kaynak için bkz.: OSCE ODIHR, “Gender and Early Warning Systems,”.

²⁰ Conciliation Resources, “Inclusion in Practice.”

Müzakerelerde Toplumsal Cinsiyet Perspektifi

Barış süreçlerine toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi halen yaygın bir uygulama değil. 1990 ila 2015 yılları arasında imzalanmış barış anlaşmalarının sadece %18'i kadınlara atıfta bulunuyor.²¹ Bu rehber için yapılan araştırmada AGİT tarafından desteklenen müzakerelerde, yani müzakere masasında, çalışma gruplarında veya toplantı dışında yapılan görüşmelerde de toplumsal cinsiyet perspektifinin çoğunlukla bulunmadığı görülmüştür.

İnsani konular görüşülürken toplumsal cinsiyetle ilgili konulara ara sıra değiniliyor olsa da, toplumsal cinsiyetin çatışmanın güvenlik veya askeri yönleri görüşülürken herhangi bir rolü bulunmuyor. Yakın zamanda yapılan bir çalışmaya göre ateşkes anlaşmalarının çoğunda toplumsal cinsiyete dair herhangi bir ifade bulunmuyor. Çoğunlukla erkeklerden oluşan silahlı hizipler tarafından kullanılan teknik dil ve askeri bilgiden dolayı kadınların ateşkes süreçlerine dahil olması alakasız kabul ediliyor. Mevcut ateşkes anlaşmalarında toplumsal cinsiyete dair yapılan tek atıf çatışmalardaki cinsel şiddet konusudur.²² Çatışmanın toplumsal cinsiyet yönlerini yalnızca cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olaylarına veya sivillerin korunmasına bağlama eğilimi de bu rehber kapsamında yapılan araştırmada tespit edilmiştir.

Araştırma süresince müzakerelerde toplumsal cinsiyet perspektifinin bulunmamasına dair birkaç sebep sunulmuştur: özellikle sert güvenlik konularına odaklanan çalışma gruplarında çok az kadın bulunmakta veya bu gruplar sadece erkeklerden oluşmaktadır. Müzakere ekiplerindeki kadınlar kendi görüşlerini paylaşabilecek kadar güç ve yetki sahibi olmayabilir. Çatışmanın toplumsal cinsiyet yönleri yalnızca kadınların gündeme getirmesi gereken konular olarak görülüyor. Ancak müzakerelerdeki bazı kadınlar “toplumsal cinsiyet temsilcisi” olarak etiketlenmek istemiyorlar. Bunun yerine temsil ettikleri tarafların siyasi amaçlarını görüşmeyi tercih ediyorlar. Bazı durumlarda müzakereci taraflar, toplumsal cinsiyet temelli şiddet veya yerinden edilmiş kadınlar, erkekler, kız çocukları ve erkek çocukları arasında değişiklik gösteren durumlar gibi bazı konuları tartışmaktan geri duruyorlar.²³

Toplumsal cinsiyet perspektifinin sürece dahil edilmesi çatışmaların kadın ve erkekler üzerindeki etkisinin değerlendirilmesiyle sınırlı olmamalıdır. Toplumsal cinsiyet perspektifi aynı zamanda erkek ve kadınlar arasındaki güç ilişkilerinin (kadın ve erkeklerin statü, rol ve ihtiyaçları arasındaki farklılıklar gibi), toplumsal cinsiyetin insanların fırsatları üzerindeki etkisinin ve belli örneklerdeki etkileşimlerin detaylı şekilde anlaşılmasını da içermelidir.²⁴ Aynı zamanda özellikle farklı yaş grupları ve azınlıklarla ilgili çeşitli ayrımcılık biçimlerinin etkilerinin çakıştığı karmaşık ve kümülatif yapıyı göz önünde bulundurmalı, yani kesişimsel (*intersectional*) olmalıdır. Örneğin, çatışmadan etkilenen nüfusun tarım arazilerine erişimi müzakere ediliyorsa, getirilecek çözümün erkek ve kadınlara eşit şekilde faydalı olup olmadığı değerlendirilmelidir. Getirilecek çözüm tarım arazilerini görünürde cinsiyet ayrımı gözetmeksizin dağıtıyor olsa da, yasal veya kültürel olarak sadece erkekler mülk edinebiliyorsa bu çözüm gerçekte kadınlardan ziyade erkekler için faydalı olacaktır. Barış müzakerelerine toplumsal cinsiyet perspektifinin ne şekilde dahil edileceğine dair bazı pratik araçlar aşağıda paylaşılmıştır.

Barış anlaşmalarına toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesini sağlamak için bu perspektifin önceki müzakerelerin de bir parçası olması gerekmektedir. Bu rehber kapsamında yapılan araştırmada bazı katılımcılar, barış süreçlerinde toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasının yalnızca genel iktidar paylaşım anlaşmaları yapıldıktan ve odak iktidar paylaşımının pratikte nasıl işleyeceğine getirildikten sonra anlamlı olacağını ifade etmiştir. Çatışma analizi aşamasında veya müzakerelerin ilk safhalarında toplumsal cinsiyet perspektifinin sürece dahil edilmesi, odağın iktidar paylaşım anlaşmalarından nüfusun daha geniş bir kesimine faydası olacak daha sürdürülebilir uzlaşılara kaydırılmasının yollarını tanımlamaya yardımcı olabilir.

Toplumsal cinsiyet perspektifi resmi süreçlere dahil edilecekse bu ne zaman ve kim tarafından yapılmalıdır? Mevcut müzakere formatları arabulucunun gündeme yeni maddeler eklemesine izin vermeyebilir. Böyle bir durumda arabulucular ve ekipleri taraflarla toplumsal cinsiyet konularının görüşülmesi için başka fırsatları değerlendirebilir. Örneğin UCG ile yapılan bilgilendirme oturumu sırasında Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi görüşülmüştür. Arabulucular aynı zamanda çatışmalı taraflarla çeşitli konuların tartışıldığı düzenli ikili toplantılar da yapmaktadır. Cinsiyete dayalı şiddet gibi hassas konular resmi görüşmelerde ihmal edilse de arabulucular tarafından iki yönlü olarak tarafların görüşüne sunabilir. Erkeklerin toplumsal

²¹ Bell, Christine, “Text and Context.”

²² Inclusive Security, “Inclusive Ceasefires.”

²³ OSCE and UNHCR, *Protection Checklist*.

²⁴ Bell.

cinsiyet eşitliğiyle ilgilenmemesi veya kadınların toplumsal cinsiyete önem vermesi gibi stereotiplere karşı dikkatli olunmalıdır. Cinsiyet bazında verilerin sistematik bir şekilde toplanması, toplantılarda hazır bulundurulması ve müzakere ekiplerinin bu verilerin varlığından haberdar edilmesi de görüşmelerde toplumsal cinsiyet yönlerinin tartışılması ihtimalini artırabilir.

Tarafların toplumsal cinsiyet perspektifini dahil etmek istemediğini kabul eden kimseler dahi arabulucuların bu yöndeki çabalarını olumlu karşılayabilir. Bir katılımcının ifadesiyle “kadınların sürece dahil edilmesi veya toplumsal cinsiyetle ilgili konuları toplantılarda gündeme getirmek için fırsatları değerlendirebiliriz. Bu konulara özel tartışmalar düzenleyebilir veya uzmanları davet edebiliriz.”

Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi: Daha Kapsayıcı Süreçlere Giden Yol

Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi 2000 yılından bu yana alınmış olan on adet Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararını ifade etmektedir: BMGKK 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2010), 1960 (2011), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019) ve 2493 (2019). Gündem dört temel şartı kapsamaktadır: katılım, koruma, önleme ve destek ve iyileşme.

Bu kararların bir çoğu BM Üye Devletlerinin, uluslararası kuruluşların ve çatışmalı tarafların çatışma çözümü ve barış inşasıyla ilgili tüm arabuluculuk, barış ve karar alma süreçlerine kadınların her yönden katılımını ve temsilini artırması için çağrıda bulunmuştur. BMGKK 1325 müzakere ve barış anlaşmalarının uygulanmasına dahil olan tüm aktörlerin toplumsal cinsiyet perspektifini sürece dahil etmesi yönünde çağrıda bulunmuştur.

2004 AGİT Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Teşvik Edilmesi Eylem Planında²⁵ öncelikli konulardan biri de kadınların çatışma önleme, kriz yönetimi ve çatışma sonrası yeniden yapılanma süreçlerine katılımının teşvik edilmesidir. Bu nedenle, AGİT katılımcı Devletleri idari yapılarını kendi yetkileri dahilinde BMGKK 1325 kararını uygulamakla görevlendirmiştir. AGİT yapıları ayrıca kadınların tabandakiler ve bölgesel seviyedekiler dahil olmak üzere tüm barış ve güvenliğin teşviki süreçlerine katılımı için fırsat eşitliği sağlamak amacıyla katılımcı Devletlere gerektiğinde destek sunmakla görevlendirilmiştir. Kadınların siyasi-askeri boyutta güçlendirilmesi de kapsayıcı bir toplum için son derece önemlidir.

Kadın, Barış ve Güvenlik Gündeminin ulusal eylem planları aracılığıyla ve diğer yollarla uygulanması BM Üye Devletlerinin sorumluluğundadır. Bu politika ve planlar arabuluculara ve ekiplerine kadınların katılımı, cinsel saldırı ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve yerinden edilen nüfus gibi konuların müzakereci tarafların gündemine en iyi ne şekilde getirilebileceği konusunda kılavuzluk edebilir. Çatışmalardan etkilenen ülkelerdeki ulusal eylem planları, kadınların barış müzakerelerine ve barış inşası faaliyetlerine katılımını sağlamak için açık referanslar ve net hedefler içermektedir. BMGKK 1325 uygulamak için ulusal eylem planlarını yürürlüğe koyan ülkelerde arabulucu ekipleri bu planların hedeflerini ve atılacak adımları müzakereci taraflarla yapılan ikili toplantılarda görüşebilir.

²⁵ OSCE Ministerial Council Decision No. 14/04.

Araçlar

AGİT arabulucuları için:

- Arabulucu ekiplerinde toplumsal cinsiyet farkındalığını artırın:
 - Toplumsal cinsiyet uzmanlığının da bulunmasını talep edin. Uzmanlık ve farkındalık, arabulucu ekibine bir toplumsal cinsiyet uzmanı veya danışmanının katılımıyla (bu çözüm büyük arabulucu ekipleri için daha iyi bir seçenek olabilir) veya harici uzman desteğiyle artırılabilir.
 - Arabulucu ekibi üyelerinin toplumsal cinsiyetle ilgili konulara dair farkındalığını, hassasiyetini ve becerilerini artırmak için pratik toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma eğitimleri almalarını sağlayın.
- Toplumsal cinsiyete dayalı çatışma analizi hazırlayın:
 - Arabulucu ekibini sistematik olarak çatışma aktörleri ve paydaşlar ile çatışmayla ilgili olay, vaka ve süreçler hakkında cinsiyete göre ayrıştırılmış verileri toplamakla görevlendirin.
 - Çatışma analizlerini güncellerken, örneğin arabuluculuk stratejisi *retreat* toplantıları sırasında toplumsal cinsiyet faktörünü dahil edin.
 - Çatışma analizlerini hazırlarken mevcut araçlardan faydalanın (temel soruların bir listesi için Ek A'ya bakınız).
 - Çatışma analizlerini hazırlarken mevcut toplumsal cinsiyet uzmanlıklarından faydalanın. Bu uzmanlık saha operasyonlarında, Sekreterlikte ve kurumlarda mevcuttur.
- Toplumsal cinsiyet perspektifinin güvenlik ve siyasi konular gibi müzakere konularına ne şekilde dahil edilebileceğini inceleyin:
 - Kontrol listeleri gibi (örnek kontrol listesi için Ek B ve ilgili tablolar için Ek C'ye bakınız) mevcut toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma araçlarından faydalanın. Konuyla ilgili çalıştaylar veya düzenli arabuluculuk stratejisi *retreat* toplantıları bu araçların kullanılacağı fırsatları yaratabilir.
 - Müzakerelerde görüşülen tüm konular hakkında toplumsal cinsiyete duyarlı nicel ve nitel verileri toplayın. Bu veriler arabulucu ekiplerindeki danışmanlar, AGİT, görevlendirilen araştırmacılar veya sivil toplum kuruluşları tarafından toplanabilir.
 - Toplumsal cinsiyet perspektifinin ateşkes ihlalleri üzerindeki etkisi veya silahlı çatışma sonucu KHS'lerin yaygınlaşması gibi çatışmalara özel konulara dahil edilmesine dair iyi örnekler toplayın ve kullanın. Toplumsal cinsiyet ve KHS ile ilgili özel araçlar mevcuttur.²⁶
- Müzakereci tarafların toplumsal cinsiyet perspektifini sürece dahil etmelerini teşvik edin:
 - Sürecin kadınlar, erkekler, kız çocukları ve erkek çocukları üzerindeki muhtemel etkileri gibi toplumsal cinsiyete duyarlı verileri müzakereci taraflara sunun. Bu veriler taraflar arasındaki ikili görüşmelerde, çalışma gruplarında veya görüşmeler dışında düzenlenen ayrı bilgilendirme oturumları/çalıştaylarında müzakerecilerle sunulabilir.
 - Toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması konusunda çalışacak gayri resmi bir çalışma grubu oluşturulmasını önerin.
 - Müzakereci tarafların müzakere edilen konulara toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmasını sağlayacak yönlendirici sorular sorun.
 - Süreç ilerledikçe toplumsal cinsiyet perspektifinin sürece dahil edilmesine dair olumlu gelişmeleri, başarıları ve alınan dersleri öne çıkarın.
 - Müzakere ekiplerinin toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması konusundaki görüşlerini öğrenin. Erkeklerin konuyla ilgilenmediğini veya kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğine özellikle önem verdiğini varsaymayın. Bir dirençle karşılaşırsanız bu durumun yeteri kadar farkındalığın mevcut olmamasından veya başka sebeplerden olup olmadığını tespit edin.

²⁶ KHS'ler ve toplumsal cinsiyetle ilgili faydalı bilgiler için bkz.: SEESAC (<http://www.seesac.org/>).

AGİT Sekreterliği, kurumlar ve saha operasyonları için:

- Arabulucu ekiplerinde toplumsal cinsiyete duyarlı çatışma analizini destekleyecek beceri ve uzmanlıkları geliştirin:
 - Arabulucu ekiplerinin cinsiyete dayalı çatışma analizi hazırlayabilmeleri için gereken uzmanlığa erişimini sağlayın.
 - Dahili ve harici eğitimler vasıtasıyla toplumsal cinsiyete duyarlı çatışma analizi için ilgili saha operasyonları, Sekreterlik ve kurumların kapasitesini artırın.
- Çatışmadan etkilenen nüfus ve sivil toplum da dahil olmak üzere her çeşit gruptan veri ve görüş alınmasını destekleyin:
 - Çatışmadan etkilenen alanlarla ilgili toplumsal cinsiyet istatistikleri, cinsiyete göre ayrıştırılmış veri, nitel ve nicel bilgi toplayın.
 - Çatışmalardan etkilenen alanlarda, çatışmaların etkilerine ilişkin veri sahibi oldukları için sivil toplumla uzun dönem bağlantılar kurun.
- Müzakere edilen tüm konulara bir toplumsal cinsiyet perspektifi getirilmesi için gereken süreçleri hazırlayın ve destekleyin:
 - Toplumsal konular ve çatışmaların sivil halk üzerindeki etkisi hakkında toplumsal cinsiyet perspektifinden dosyalar/resmi olmayan evraklar hazırlayın, bunları görüşmelerden önce arabuluculara ve ekiplerine iletin.
 - Toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan haklarıyla ilgili uluslararası ve ulusal yasal çerçeveler hakkında bilgi toplayarak paylaşın.
 - Çatışmalı taraflara toplumsal cinsiyetle ilgili konuları açmak üzere görüşmelere davet edilebilecek uzmanların bir listesini hazırlayarak arabulucu ekiplerine iletin.
- Toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması için başka araçlar geliştirin:
 - Ateşkes ve GEAT gibi sert güvenlik konularına bir toplumsal cinsiyet perspektifinin nasıl getirileceği hakkında çalışmalar ve araçlar hazırlayın.

Ekler

A. Çatışma Analizinde Toplumsal Cinsiyet Perspektifi: Temel Sorular

Çatışma profili üç bileşenden oluşmaktadır: (1) yapısal ve yakın çatışma sebepleri ve belirtileri gibi çatışma konuları, (2) çatışma aktörleri ve (3) çatışma dinamikleri. Aşağıdaki soru ve örnekler çatışma profillerinin toplumsal cinsiyete duyarlı şekilde belirlenip anlaşılabilmesi için kullanılabilir. Aşağıdaki liste tam ve kapsamlı bir liste olmayıp soruların konuyla ilgisi çatışmanın özelliklerine bağlıdır.

1) Çatışma konuları

Temel Sorular:

- ▶ Çatışmanın kök nedenlerinde hangi toplumsal cinsiyete dayalı bileşenler yer almaktadır?
Örneğin:
 - Uzun dönem ekonomik eşitsizlik iş fırsatı yakalamak için erkeklerin topluca göç etmesine, kadınları hanelerinin tek ebeveyni ve ailenin geçimini sağlayan tek üyesi olarak bırakmalarına neden olmuş olabilir.
 - Nüfusun belli kesimlerinin marjinalleşmesine yol açan, güvenlik aktörleri tarafından kadına uygulanan şiddet gibi sistematik insan hakları ihlalleri yaşanıyor olabilir.
- ▶ Çatışmanın yakın sebeplerinde toplumsal cinsiyetin (örneğin tırmandırıcı etmenler gibi) ne gibi bir rolü var?
Örneğin:
 - KHS (Küçük ve Hafif Silahlar) ile öldürülen insanların çoğunluğu erkek olduğu için, KHS'nin yaygınlaşmasının cinsiyete özgü etkileri olduğu bilinmektedir. Küçük silahlar aynı zamanda kadına karşı şiddetin de bir faktörü olabilir.
 - Belli gruplarda kadın veya erkeklere karşı cinsel şiddet söz konusuysa, bu durum intikam eylemlerine yol açarak şiddet döngüsünü besleyebilir.
- ▶ Çatışmaların tırmanışının toplumsal cinsiyete dayalı belirtileri var mı?
Örneğin:
 - Toplumsal baskıyla veya medyada yer alan toplumsal cinsiyete dayalı argümanlarla insanların silahlandırılması sağlanmaya çalışılıyor olabilir.
 - Savaşçı toplamak için hipermaskülinite veya idealleştirilmiş şiddet içeren davranış görüntüleri kullanılıyor olabilir.
 - Kadınlar silahlı gruplara çeşitli hizmetler sağlayarak destek göstermeye zorlanıyor olabilir, destek göstermemeleri halinde ise ideal kadınlıktan uzaklaşmakla suçlanıyor olabilir.

2) Çatışma aktörleri (birincil, ikincil ve üçüncü taraf aktörler)

Temel sorular:

- ▶ Belirlenen aktör ve paydaş grupları arasındaki cinsiyet dengesi nedir? Bu gruplar tamamen kadınlardan veya tamamen erkeklerden mi oluşuyor, veya karışık mı? Yaş, servet veya sınıf gibi başka belirleyici özellikleri var mı?
- ▶ Kadın grupları ve örgütlerinin bu bilgilere erişimi var mı? Ana aktörler üzerinde etkileri var mı veya ana aktörler tarafından etkileniyorlar mı?
- ▶ Aile veya akrabalık ilişkilerinin bir rolü var mı? Diğer bir deyişle çatışmanın aktörleri arasında bir bağlantı var mı?
- ▶ Silahlı çatışmalardan ötürü erkekler yoksa kadınlar kendi topluluk, halk ve belediyelerinde ne gibi sosyal veya siyasi liderlik pozisyonlarında yer alıyorlar?
- ▶ Çatışma hattındaki kadınlar arasında bağlantı var mı? Barışı teşvik edecek veya destekleyecek ağlar mevcut mu?

3) Çatışma dinamikleri

Temel sorular:

- ▶ Toplumda kadın ve erkeklerin ne şekilde hareket etmesi gerektiğine dair çatışmayı mümkün kılan toplumsal cinsiyet normları var mı? Örneğin şiddete eğilimli erkeklik normu gibi.
- ▶ Kadınlar, erkekler, kız çocukları ve erkek çocukları için ayrı güvenlik tehditleri var mı? Varsa birbirlerinden farkı nedir?
- ▶ Kadınlar, erkekler, kız çocukları ve erkek çocuklarını ayrı etkileyen yerinden etme pratikleri var mı? Örneğin:
 - Uzun süreli çatışmalı durumlar nüfusun uzun süreli yerinden edilmesiyle sonuçlanabilir.
 - Silahlı gruplar tarafından zorla alınma riskinden dolayı erkeklerin göç ihtimali daha yüksektir.
 - Çocuklarıyla kaçan kadınlar yerinden edilme durumlarında tek ebeveyn olarak kalabilir.
 - Yerinden edilen kadınların insan kaçakçılığı mağduru olma riski daha yüksektir.
- ▶ Öldürülen, yaralanan, kaybolan, yerinden edilen veya tutuklanan insanlarla ilgili toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler mevcut mu?
- ▶ Çatışmalarda toplumsal cinsiyet temelli şiddet olayları var mı? Varsa mağdurları kimler?
- ▶ Toplumsal cinsiyete dayalı barış etmenleri var mı? Örneğin kayıp kişilerin anneleri gibi.

B. Çatışma Konularının Toplumsal Cinsiyet Bakımından Anaakımlaştırılması: Kontrol Listesi

Bu kontrol listesinde müzakere edilen konulara toplumsal cinsiyet perspektifinin nasıl dahil edileceğine dair adım adım talimatlar yer almaktadır. Ek C’de yer alan Tablo 1 ve 2 bu süreçte destek olarak kullanılabilir.

1. ADIM: Ele alınması gereken konuyu belirleyerek, müzakere edilen gündem maddesinin kısa bir açıklamasını hazırlayın (Ek C’deki Tablo 1 ve 2’nin ilk sütununa bakınız).

2. ADIM: Konunun toplumsal cinsiyet analizini yapın. Daha kapsamlı bir toplumsal cinsiyet analizi için Ek C’deki Tablo 2 kullanılabilir, sonrasında da temel noktalar Tablo 1’in ikinci sütununa aktarılabilir:

- *Ele alınacak konuyla ilgili olarak kadınlar, erkekler, kız çocukları ve erkek çocuklarının çatışmadan etkilenen toplumlardaki rollerini açıklayın.* Temel sorular: Ailelerin ve toplumun erkeklerden baba olarak, kadınlardan anne olarak, erkek çocuklarından oğullar ve kızlardan kız çocukları olarak beklentileri nelerdir? Konuyla ilgili olarak hangi mesleki ve sosyal faaliyetlerle ilgileniyorlar? Hem erkek hem kız çocukları eğitim alıyor mu? Kadın ve erkeklerin rollerini yerine getirmelerinde ne kadar atik olmaları bekleniyor?
- *Kaynakları kimlerin kontrol ettiğini ve bu kaynaklara kimlerin erişiminin olduğunu değerlendirin.* Temel sorular: Kimler tarım arazilerine sahip, kimler bu arazilerde kimler tarım yapıyor? Kimlerin bir mülkte yaşama veya o mülkü miras olarak alma hakkı var? Erkek ve kadınlar sosyal sermayeye eşit erişime sahip mi? Sosyal ağları adalet, kamu görevlileri veya politika yapıcılara eşit şekilde erişebilmelerine olanak sağlıyor mu? Kimler kimlere mali olarak bağımlı? Boşanan ve dul kimselerin hak ve yükümlülükleri arasında fark var mı? Azınlıklar ve azınlık olmayan gruplar arasında kaynaklara erişim açısından bir fark var mı?
- *Çatışmanın/bağlamın erkek ve kadınları farklı şekilde etkileyip etkilemediğini, etkiliyorsa bu farkların ne olduğunu değerlendirin.* Temel sorular: Günlük faaliyetlerinde kadın ve erkeklerin maruz kaldığı güvenlik riskleri arasında fark var mı? Sivillerin kontrol noktaları gibi araçlarla hareket özgürlüğü kısıtlanmışsa, bu kısıtlamalar kadın ve erkekleri farklı şekilde etkiliyor mu? Çatışma bölgesinde kamusal hizmetlere erişim sınırlıysa bu sınırlamalar tüm grupları aynı şekilde mi etkiliyor? Erkekler zorla silahlı gruplara alınıyor mu? Kimler yerinden ediliyor ve kimler kalan mal mülkle ilgilenmek üzere çatışma bölgesinde kalıyor?

3. ADIM: Toplumsal cinsiyet analizi hazırlamak için yeterli veri yoksa, bilginizi ve analizi güçlendirmek için birincil ve ikincil bilgi kaynaklarına başvurun (Ek C’de Tablo 1’deki üçüncü sütuna bakınız).

4. ADIM: Konuyla ilgili uluslararası ve ulusal hukuk ve politika çerçevelerini haritalandırın (Ek C’de Tablo 1’deki dördüncü sütuna bakınız).

5. ADIM: Toplumsal cinsiyet analizine göre müzakere edilen konuyu tekrar inceleyin ve tarafları konumlandırın (Ek C’de Tablo 1’deki beşinci sütuna bakınız). Temel sorular: toplumsal cinsiyet konuları herhangi bir şekilde gündeme getirildi mi? Tarafların konumları tüm halkın ihtiyaçlarını temsil ediyor mu yoksa sadece bazı grupların menfaat ve ihtiyaçlarını mı temsil ediyor? Müzakere gündemine getirilmesi gereken eksik gündem maddeleri nelerdir? Bu gündem maddelerinin müzakerelere dahil edilmesi sürece ve farklı paydaşlara ne gibi bir fayda sağlayacak?

6. ADIM: Müzakere gündemine getirilecek toplumsal cinsiyet konularını tespit ettikten sonra bu konuların taraflara faydasını meşrulaştıracak iyi argümanlar geliştirin ve bunun için en uygun yöntemi belirleyin (Ek C’de Tablo 1’deki altıncı sütuna bakınız). Bu yöntemler katılımcılarla bilgilendirme oturumları düzenlemek, taraflarla ikili toplantılar yapmak, konferans ve seminer düzenlemek, konuyla ilgili araştırma ve kampanyalar yayınlamak olabilir.

C. Toplumsal Cinsiyetin Anaakımlaştırılması Tabloları

TABLO 1: Müzakere Edilen Konulara Toplumsal Cinsiyet Perspektifinin Getirilmesi					
1. Müzakere edilen konunun kısa açıklaması	2. Toplumsal Cinsiyet Analizi (Temel noktaları buraya aktarmadan önce aşağıdaki Tablo 2'yi kullanarak kapsamlı bir toplumsal cinsiyet analizi yapın.)	3. Hangi veriler gerekli? Eksik veriler ne şekilde ve hangi kaynaklardan elde edilebilir?	4. İlgili uluslararası ve ulusal yasal çerçeveler nelerdir?	5. Bu konuyla ilgili hangi ilave konuların görüşülmesi gerekiyor?	6. Belirlenen ilave konuların müzakere gündemine getirilmesini teşvik etmek için ne gibi seçenekler mevcut?

TABLO 1: Toplumsal Cinsiyet Analizi			
1. Müzakere edilen konunun kısa açıklaması	2. Müzakere edilen konuyla ilgili olarak kadın ve erkeklerin ne gibi rolleri var? Kadın ve erkeklerin konuyla ilgili ihtiyaçları nelerdir?	3. Kaynakların kontrolü kimin elinde? Kimler bu kaynaklara erişebiliyor?	4. Çatışma/toplumsal bağlam kadın ve erkekleri ne şekilde farklı etkiliyor?

Referanslar

Referanslar için orijinal dökümana bakınız: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/5/440735.pdf>